

Christine Sandal

Historia genom magen

Autenticitet och äckel i Historieätarna

För en komplett förteckning över bokutgivningen vid
Medie- och kommunikationsvetenskap, Lunds universitet,
se slutet av boken

Tack till Fredrik Schoug för feedback, råd och inspirerande samtal

© Christine Sandal 2015

Sättning & Grafisk design
Stefan Andersson, Media-Tryck

ISBN 978-91-7267-382-3

Tryck

Media-Tryck, Lund University, Lund Sweden 2015

Förord

Det här är en rapport i serien Förtjänstfulla examensarbeten i medie- och kommunikationsvetenskap (FEA). Rapportseriens syfte är att uppmärksamma och belöna uppsatser av särskilt hög kvalitet. De arbeten som publiceras fyller också en viktig pedagogisk funktion då de visar hur man framgångsrikt genomför ett självständigt examensarbete, vilket kan fungera som inspiration för andra studenter. Tanken är därtill att på detta sätt göra dessa intressanta och väl genomförda studier tillgängliga för en större publik

Christine Sandals originella och spännande studie av hur äckel används i TV-programmet *Historieätarna* för att skapa historisk autenticitet är en sådan uppsats.

Innehållsförteckning

Den levande historien	7
Hur man bär sig åt för att närma sig historieätare	9
Nya trender kräver nya genrer	11
Vad som redan gjorts	13
Analysverktyg	15
Re-enactment	15
Äckel	17
Smuts och oordning	17
Civilisationsprocessen	18
Historieätarnas re-enactment	19
Re-enactment som teknik för autenticitet	23
Programledarnas tidsresa	24
Matens tidsresa	25
Publikens tidsresa	26
Experterna	28
Tvåstegs-re-enactment	30
Äckel	31
Olika grader av äcklighet	33
Hur äckel förändras över tid	35
Civilisationsprocessen	39
Hela döda djur på matbordet	40
Äcklets språk och varför det lämpar sig för re-enactment	42
Äckel och obehag	43
Äckel-skrattet och tabu-skrattet	45

Re-enactment, äckel, mediering och autenticitet – cirkeln sluter sig	47
Empiriska källor	51
Läsarkommentarer	51
Övriga internetkällor	53
TV-källor	53
Tidningsartiklar	54
Litteratur	55
Bilagor	59
Bilaga 1: Programöversikt	59
Bilaga 2: Samtliga källor till läsarkommentarerna	60

Den levande historien

Våren 1999 besökte jag som elvaåring ett Vikingamuseum med min familj. Inget ovanligt med det. Inte heller i att vi efter att ha fått våra inträdesbiljetter skulle börja med att se en film i något som liknade ett halvt vikingaskepp. Men sedan omvandlades musevistelsen till en upplevelse jag svårligen kommer att glömma. Ett stormigt hav brakade loss på filmen, bara för att hela filmduken plötsligt skulle försvinna och uppenbara att båten visst hade en framdel. Det återförenade skeppet började gunga, det åskade och blixtar slog ner i mörkret omkring oss. Men inte nog med det, i fören av skeppet manifesterade sig en livslevande viking som ropade genom oväddret att vi var slavar han hade tagit och att vi var på väg till hans hembygd. Så lugnade stormen sig och skeppet ”seglade” runt ett hörn in i ett vikingasamhälles soliga hamn. Vi fördes i land och in i ett av husen där fler vikingar väntade på oss. En av dem kommenterade att jag var i lagom ålder att giftas bort med någon i byn, vilket jag blev ganska häpen över. Va, skulle jag vara gammal nog att gifta mig om jag hade levt på vikingatiden? Jag kommer fortfarande ihåg den speciella lukten i rummet och känslan av att sitta där i halvdunklet på en av de pälstäckta väggbänkarna. Så småningom gick vi vidare till en mer traditionell del av museet, men därifrån har jag inte några verkligt tydliga minnen.

Utan att jag visste det den gången var denna, min historieupplevelse, en liten del av en större trend i tillägnandet av historien. Sedan 1960-talet har det funnits ett växande intresse att närma sig historien genom den vanliga människan och den ”lilla historien” (Vanderstel 1989:22). Intresset går allt mer till att vilja veta hur det kändes att leva förr. Man söker tillgång till historien genom den subjektiva, känslolagade upplevelsen snarare än att närma sig det förflutna mer ”objektivt” genom att se på autentiska föremål i museimontrar som använts vid någon historisk tidpunkt. Den subjektiva upplevelsen ger det förflutna en ”själ” (ibid:23). Genom att uppleva och känna historien ”så som den måste ha varit” blir den mindre avlägsen och mer verklig. Det kan få sitt uttryck i levande historiemuseer, som i min egen upplevelse, eller genom grupper, både online och offline, som återskapar historia (Agnew 2007:300). I Sverige finns exempelvis *Elvegrimarne*, som har specialiserat sig på Vikingatiden och dels ”leker” vikingar för eget nöje på fritiden och dels vill förmedla sin kunskap om vikingatiden genom att delta i historiska marknader eller museer.¹ Grupper som på sin fritid återskapar olika krig är också populära, exempelvis det amerikanska inbördeskriget som inte bara väcks till liv i Amerika men även i Sverige.² Exempel

1 <http://www.elvegrimarne.se/thingswedo.php>

2 <http://www.nordosyd.se> (svensk grupp), <http://www.unionvolunteers.com> (amerikansk grupp)

på mer offentliga iscensättningar av det förflutna är ”Medeltidsveckan på Gotland”³ eller ”Kaltenberger Ritterturniere” i Tyskland.⁴ Bredvid dessa exempel har den så kallade populärhistorien rent allmänt blivit mer närvarande i den kulturella sfären genom festivaler, nöjesparker, dokumentärer och filmer. Särskilt medierna bidrar till att historien har fått en helt ny synlighet (Baer 2001:492). Inte minst genom de nya programformaten *reality history* eller *living history* inom *reality TV* som har utvecklats sedan 1990-talet och där ”vanliga”, nutida människor placeras i en historisk miljö (Gray & Bell 2013:130). De flesta av dessa *reality historyprogram* går antingen ut på att skapa en sorts *Big Brother* i historisk omgivning, så som SVT:s *Riket* (2004-5), där deltagarnas tävlingar mot varandra kombineras med historiska fakta, eller att visa upp en självtransformation av den moderna människan som i *The Diets That Time Forgot* (2008), där deltagarna ska gå ner i vikt genom historiska dieter. Också i BBC:s serie *The Superzisers Go...* (2008-9) handlar det om att, på ett underhållande och komiskt sätt, reda ut hur historisk mat påverkar den nutida kroppen genom att programledarna Sue Perkins och Giles Coren klär ut sig tidsenligt och lever på olika epokers mat i en vecka.

I Sverige sändes 2012 och 2014 två säsonger av programmet *Historieätarna* som baserats på *The Superzisers Go...* (Lillemägi & Thunborg 2014). Båda programmen sänds av public servicekanaler och i båda återupplever två programledare historien med maten som ingång. Skillnaden är att *Historieätarna* har det som uttalat mål att kombinera historisk upplevelse med seriös förmedling av kunskap och historisk förståelse snarare än att göra programledarna (eller andra deltagare) till vackrare, sundare eller bättre människor. Som regissör och producent Karin af Klintberg påpekar är de ”jätteglada” över de höga tittarsiffrorna i snitt⁵ och ser det som ”ett fint bevis på att underhållning och information faktiskt kan fungera ihop” (Andersson 2014). Dessa tittarsiffror visar dessutom på programmets popularitet i Sverige och bekräftar därmed den allmänna populärhistorietrenden.

Historieätarna utgör ett specifikt och nytt exempel inom trenden av subjektiv historieupplevelse i medierad form just för det att deras mål är att kombinera underhållning med förmedling av historisk kunskap. Medieringen är tvåfaldig. Å ena sidan handlar det om ett TV-program som medieras till en publik och å andra sidan medieras historiekunskap via programledarnas kroppar, när de återupplever dåtiden genom att veckovis ”resa” till olika epoker och leva i dem.

Syftet med denna uppsats är att utreda hur *Historieätarna* skapar historisk autenticitet för TV-publiken. Vilka tekniker används för att ge publiken en egen återupplevelse av det förflutna? Vad betyder upplevelsen av äckel för den subjektiva, medierade historieingången? Och slutligen, kan mediering av nutidsmänniskor som äter dåtidsmat ge upplysningar om den västerländska civilisationsprocessen?

---

3 <http://www.medeltidsveckan.se>

4 <http://www.ritterturnier.de>

5 Första säsongen hade i genomsnitt 845 000 tittare och andra säsongen närmare 1,6 miljoner (Andersson 2014).

Hur man bär sig åt för att närma sig historieätare

”Vilja till att vilja veta något” – det är förutsättningen för en textanalys⁶ (Østbye, Knapskog, Helland & Larsen 2004:71). När jag började denna uppsats visste jag att jag ville veta något om medierad historia och att jag ville ha *Historieätarna* som utgångspunkt. För att möjliggöra en dialogsituation med en medietext ägnar sig den kvalitativa innehållsanalysen, i vilken man ställer frågor till texten och sedan besvarar dem med hjälp av teoretiska perspektiv och begrepp (ibid:64,71). Inledningsvis fanns det ett antal möjliga frågeriktningar jag såg potential i och det skulle kunna ha blivit många olika sorters uppsatser. Inriktningen det här arbetet slutligen fick är dock ingen tillfällighet utan resultatet av en djupgående analys.

Den kvalitativa innehållsanalysen har sina rötter i den hermneutiska traditionen, en tolkningslära som ursprungligen utvecklades för att tolka religiösa och juridiska texter (ibid:64f.). I motsats till naturvetenskapens positivistiska världssyn, som grundar sig i uppfattningen att vetenskap kan användas som redskap för att se verkligheten likt en direkt spegling av faktiska förhållanden och skapa objektiv kunskap, ansluter sig den kvalitativa innehållsanalysen till en mer perspektivistisk världsuppfattning. Perspektivismen utgår ifrån att det inte är möjligt att se verkligheten direkt, utan att det alltid sker ur ett perspektiv (Fay 1996:2,72,76). Alla människor och därmed också jag bär med sig ramar som influerar hur de förstår och beskriver världen (ibid:72). De idéer och föreställningar dessa ramar genererar kan ingen människa tömma sig helt ifrån och därmed inte heller bli objektiv. Detta är dock inget negativt eftersom en fullständig tömning också skulle innebära en oförmåga att lära sig något eller beskriva något som helst i ord (ibid:76). Enligt detta synsätt blir det inte enbart tillåtet att i samhällsvetenskaplig forskning ta hänsyn till tolkande aspekter, det blir till och med nödvändigt, då det inte främst handlar om att hitta generella lagar och producera ”objektiv fakta” utan om att ta reda på specifika företeelser och avsiktliga handlingar, för att få förståelse för mänskligt beteende som aldrig är generellt eller likt (ibid:73,167,204).

Central i den medievetenskapliga innehållsanalysen är den symptomala läsarten som hävdar att meningen i medietexter inte är omedelbar utan måste tolkas med målet att lyfta fram aspekter som utan reflektion kan uppfattas som naturliga eller allmängiltiga (Østbye et al. 2004:65). Genom att använda sig av teoretiska begrepp och

---

⁶ ”Text” används här, som oftast i medievetenskapliga sammanhang, i vidgad betydelse och innefattar allt som uttrycker något, därmed också rörlig bild (Østbye et al. 2004:67).

teorier kan man upptäcka dessa mer omedvetna, men relevanta aspekterna av texten (ibid:238). Konkret dekonstrueras texten i sina enskilda beståndsdelar. Därigenom uppnår man delförståelser vilka möjliggör att sedan sätta ihop de enskilda styckena på ett nytt sätt för att få ny förståelse för den större helheten (ibid:64,71,238). Jag började således att brett och tämligen allmänt läsa in mig på områdena subjektiv historieupplevelse och mediering av historia, samtidigt som jag närläste de tolv avsnitten av *Historieätarnas* två säsonger.⁷ Min första dekonstruktion av programmet bestod i att jag fokuserade på medieringen av maten och måltiderna, som huvudsaklig teknik i skapandet av historisk autenticitet och subjektiv historieingång åt publiken. Samtidigt började jag undersöka TV-tittarnas reaktioner på programmet genom att ta del av deras offentligt tillgängliga kommentarer i sociala medier. Jag är medveten om att man genom läsarkommentarer enbart får reda på de TV-tittares reaktioner som aktivt delar med sig av dem online, men målet var aldrig att kartlägga hur många tittare som känner vad, utan att undersöka om och hur subjektiv historieupplevelse över TV utlöser faktisk inlevelse. I detta syfte läste jag alla inlägg och kommentarer på *Historieätarnas* officiella Facebooksida, kommentarerna till alla Youtube-video under sökordet "historieätarna" och alla Twitter-inlägg som fanns att hitta under "(#)historieätarna". Över Google sökte jag på ordparet "Historieätarna blogg", varigenom jag fick fram och läste 23 blogginlägg.⁸ Jag startade med de äldsta inläggen som gjorts och satte slutgränsen den 14. april 2015, men då det inte sänds något program just nu är det oavsett mycket lugnt på läsarkommentarfronten. Likaså som i det empiriska programmaterialet behövde jag skapa fokusaspekter i det empiriska läsarkommentarmaterialet. I detta syfte skapade jag kategorier som exempelvis "inlevelse i en annan tid", "interaktion med programledarna" eller "matkommentarer". Den tredje delen av mitt empiriska material bestod av att jag läste diverse intervjuer med programledarna i olika svenska tidningar för att ta del av bakgrundsinformation om programmet. Dessa artiklar fick jag fram genom sökorden "historieätarna - Jul*" på Retriever.

Det empiriska materialet försåg mig i sin tur med nya insikter, som äcklets centrala roll, vilket ledde mig vidare till ny litteratur. Litteraturen å sin sida lät mig se nya aspekter i det empiriska materialet. Exempelvis förfinade jag mitt Twitter-sök med kombinationer som "historieätarna usch" och skapade nya, snävare kategorier som "äckelkänslor" eller "egen kroppslig återupplevelse" bland mina otaliga Facebook-, Youtube-, och blogginläggkategorier. Dessa små delförståelser som uppstod i växelverkan mellan empiriskt material och vetenskapliga teorier lät sakta men säkert större medierings- och samhällsprocesser klarna och min studie fick en allt tydligare inriktning och ett mer fokuserat syfte. Kritik mot detaljfördjupning som hävdar att det förhindrar förklaringar och en mer allmän förståelse av fenomenen kan enligt Helge Østbye et al. avfärdas då man genom fördjupning får en förståelse för sin medietext som annars inte skulle vara möjlig. Dessutom tillåter det tolkaren att skilja mellan vad som är relevant och vad som inte är det (Østbye et al. 2004:240). Således blir det möjligt att utifrån enskilda observationer hitta större strukturer och sammanhang och därmed även utifrån enskilda exempel dra mer generaliserande slutsatser (ibid:2004:235).

7 Julspecial och Säsongtillbakablickar uteslöt jag då de avviker från det vanliga programformatet.

8 Se bilaga 2 för detaljerad information om källor till det empiriska materialet.

Nya trender kräver nya genrer

Historieätarna är ett fantastiskt exempel på tv om historia som börjar från rätt håll. [...] Längst upp i kungarnas historia. Om krigen och om stora skeenden. Trååååkigt. Vill man verkligen fördjupa sina kunskaper om politisk historia så ska man läsa. [...] TV ska funka som en ingång till historia. Väcka känslor. Skapa identifikation. Det är TV bra på [...] Jag tror att historie-tv i Sverige är förändrad för alltid! (Carlsson-Klauzner 2012)

Denna entusiastiska läsarkommentar berör den aktuella historietrendens kärna. Både (underhållande) TV-program och den subjektiva populärhistorieingången baserar sig på och skapar känslor och upplevelser. Läsarkommentaren delar in historien i två kategorier när det lyfts fram att populärhistoria ska engagera medan historiefakta hör hemma i böcker för den som önskar fördjupning. Men historia har inte alltid haft som mål att vara så objektiv som möjlig. En mer känslösam ingång till historieförståelse är inget nytt. Först på slutet av 1800-talet växte den professionella historien fram med målet att vara objektiv, skapa kunskap och distansera sig ifrån den tidigare, mer mytskapande populärhistorien (Edgerton 2001:8). Den tidigare historieförståelsen, som upplysningens, såg tvärtemot känslor som betydelsefulla för att kunna ta del av det förflutna (Lamb 2008:239). På 1700-talet skedde den subjektiva ingången till historien genom exempelvis romaner eller målningar med, vad man tänkte sig vara, historiskt autentiska motiv (During 2010:182f.). Detta kan jämföras med *Historieätarna*, som även de visar en skildring av vad programskaparna antar vara historiskt autentiskt. Det som skiljer dagens tillvägagångssätt från tidigare former är att upplevelsen har blivit viktigare än förmågan att tänka sig in i historia (Brewer 2010:81). Förmedlingen av så många sinnesintryck som möjligt har blivit centralt, som exempelvis sättet dåtidsmänniskan rörde sig på, känslor eller ljud (Magelssen 2011:6). Just som läsarkommentaren antar även Michelle Arrow (2013:598) att dagens subjektiva återupplevelse av historia kan fungera som ingång till ett fördjupat historieintresse. Andra forskare, som Alexander Cook, ser däremot i mer undersökande former av subjektiv återupplevelse möjliga bidrag till ny kunskap (Cook 2004:487f.). *Historieätarna* är ett underhållande program, men har icke dess mindre kunskapsförmedlande ambitioner, vilket regissör och producent af Klintbergs uttalande om att "människor är mer mottagliga för fakta när man har väckt en känsla

hos dem” uttrycker och att hon därför vill ”väcka den känslan genom skratt” så att ”hjärnan och kroppen är öppen för information” (Schreiber 2014).

Varje medietext tillhör vanligtvis en genre, en sorts ”socialt kontrakt”, som tillåter medieanvändare att orientera sig och skilja mellan olika sorters program. Därmed medför en genre också vissa förväntningar på innehållet (Østbye et al. 2004:72). Exempelvis är genren *factual TV* traditionellt sett tätt kopplad till public service (Hill 2007:12). Förväntningar på *factual TV* är därmed att genren ska vara faktabaserad, inte fiktiv och således presentera ”sanningar” och den ”verkliga världen” (ibid:3,12). På sistone har *factual TV* dock genomgått en omvandling till *popular factual TV*, också kallad *reality TV*, där fakta har börjat blandas med andra genrer som fiktion, drama eller lätt underhållning (ibid:2f.). *Historieätarna* kan inordnas i *popular factual TV:s* subgenre *reality history*. För ytterligare indelning kan man ta till Jonathan Lambs klassifikation av återupplevandet av det förflutna i fyra kategorier. *Historieätarna* blir i sådana fall en blandning av de kategorierna Lamb kallar ”house” och ”realist”. I ”house” sker återupplevandet av historien i ett begränsat, privat utrymme som filmas. Publikens intresse skapas av de situationer som deltagarna drabbas av samt de okontrollerade beteenden som uppstår därigenom (Lamb 2008:244f.). I ”realist” handlar det däremot om att få uppleva hur det känns att vara någon annan. Inte sällan sker det genom upplevelsen av obehag, som skapar en känsla av extrem autenticitet genom ”intense rapture”, alltså intensiv hänförelse (Lamb 2008:246ff.). I *Historieätarna* återupplever TV-publiken det förflutna mest genom ”house”-aspekten medan programledarnas upplevelse sker via ”realist”-kategorin, eftersom de ”känner” historien med sina egna kroppar.

Genom omvandlingen av *factual TV* till *popular factual TV*, förlorar genren något av sin auktoritet gällande historisk kunskapsförmedling. Kritiken är att public service har blivit till *popular public service*, som lämnat objektivitetsidealet till förmån för subjektivitet, intimitet och känslorframkallning (Hill 2007:12,14,231). Om ett subjektivt angreppsätt, i det här fallet specifikt till historia, kan skapa och förmedla kunskap eller inte, är som man ser en återkommande fråga. Uppsatsens mål är dock inte att vare sig bekräfta eller vederlägga detta utan undersöka hur känslan av historisk autenticitet skapas. Mitt arbete handlar om dagens människas föreställning om historien snarare än om hur historien var. Likväl kan kunskapsaspekten inte ignoreras eftersom mycket av tidigare forskning kring subjektiv historieupplevelse handlar om just det.

Vad som redan gjorts

Det råder alltså oenighet i den akademiska världen om subjektiv återupplevelse av historia kan ses som en historisk genre som producerar kunskap eller inte. Inte minst eftersom denna historieskrivning till största del domineras och definieras av amatörer och kulturindustrin (Brewer 2010:79). Längre sågs subjektiv historia därför också som ett kulturellt fenomen man kunde bortse ifrån. Men sedan det begynnande 2000-talet har det börjat uppmärksammas av akademiska historiker (Agnew 2007:299f.). Kritik som exempelvis framhålls är att historien förenklas eller att historieskrivningen blir snedvriden om man antar att historieåterupplevelser är empiriskt material (Arrow 2013:597,309). Alexander Cook menar att man möjligen kan vinna kunskap ur en mer undersökande sorts återskapande historia, exempelvis genom att testa historiska tekniker med syftet att få förståelse för deras funktionssätt. Däremot ställer han sig tveksam till om man kan vinna kunskap genom att återuppleva historisk vardag (Cook 2004:488). Å andra sidan påpekar Paul Veyne att man aldrig kan nå den objektiva, ”verkliga historien”. Av den finns enbart indirekta spår kvar, som dessutom mestadels är någons syn på en händelse (Veyne 1990:14).

Mer konkret har det forskats kring frågan om subjektiv historieingång reducerar dåtiden till underhållning eller kan fungera som källa till kunskap på omedierat och medierat plan. På det omedierade planet har exempelvis Lotten Gustafsson (2002) undersökt medeltid-återupplevelse som lek under ”Medeltidsveckan på Gotland”, Melissa McMullen (2014) studerar hur subjektiv historia kan fungera som turistattraktion och Stephen J. Hunt (2007) granskar om antingen upplevelse och livsstil eller kunskapsvinning står främst i fokus för deltagare i återlekandet av det amerikanska inbördeskriget. På ett lite annat område, men inom samma fält, tar sig exempelvis Britta Timm Knudsen (2011), Nicola Lisus & Richard V. Ericson (1995) och Wulf Kansteiner (2003) an svåra kulturarv, såsom koncentrationsläger, och undersöker hur de hålls vid liv genom subjektiv historieåterupplevelse, samt hur det influerar historiemedvetandet. På medierat plan kan Thor Heyerdahls Kon-Tiki experiment på 1940-talet lyftas fram som ett tidigt och unikt exempel. Heyerdahl och ett litet manskap filmade sitt (lyckade) experiment som gick ut på att segla närmare 7000 km över havet på en balsaträfflotte för att bevisa att peruianska indianer teoretiskt skulle kunna ha bosatt sig i Polynesien (Wahlberg 2013:141). Heyerdahls mål var att skapa empiriska bevis genom att återskapa flotten och återuppleva resan och därmed generera ny historiekunskap. Vid första ögonkast kan BBC:s program *The Ship: Retracing Cook's Endeavour Voyage* uppfattas som ett liknande experiment på 2000-talet, som återspårade James Cooks sjöresa 1770. Men historikern och programdeltagaren Iain

McCalman (2004) kritiserar programmets tvivelaktiga kunskapsvinningsmål, inte minst eftersom han upplevde de professionella historikernas roll som svepskäl för att legitimera ett program vars främsta mål var underhållning. Också Stephen Gapps (2007), Vanessa Agnew (2007) eller Jonathan Lamb (2008) har forskat kring historieintressetrenden och huruvida *reality historyprogram* har historiskt eller kunskapsförmedlande värde, medan exempelvis Anders Högberg & Håkan Kihlström (2005) eller Ruth McElroy & Rebecca Williams (2011) har valt att fokusera på vad *reality history* gör med nutidstittaren och vad programmen gör med historien.

Till största del handlar det således om ifall historisk kunskap skapas eller inte. Däremot saknas forskning med fokus på hur *reality history* gör för att skapa en känsla av historisk autenticitet. Hur återskapas, återkänns och återupplevs den subjektiva historien på TV? I *Historieätarnas* fall använder man sig av mat och dess funktion att framkalla starka känslor, såsom äckel, i syftet att ge TV-publiken en autentisk dåtidssupplevelse. Om äcklets funktion i TV som uppmärksamhetsaktiverande kraft har exempelvis Bridget Rubenking & Annie Langs (2014) forskat och Jonathan Lamb (2008) har undersökt vilken funktion obehag har i återupplevandet av historia och skapandet av en autentisk miljö. Även här öppnar sig en intressant nisch att ta sig an, nämligen vad äckel bidrar med i medierad återskapad historia. Särskilt då äckel rent allmänt har försumrats och är en av de känslorna som är sämst dokumenterad i mänsklig historia (Menninghaus 1999:9).

Analysverktyg

I min analysprocess spelade vissa vetenskapliga teorier och begrepp större roll än andra. Begreppet ”re-enactment”, Winfried Mennighaus (1999) teori om äckel, Mary Douglas (1997) perspektiv på renhet och fara samt Norbert Elias (1978) studie om civilisationsprocessen kristalliserade ut sig att bli det teoretiska materialet som i växelverkan med mitt empiriska material skulle visa sig som mest fruktbart för besvarandet av mina frågeställningar.

Re-enactment

Att på ett så autentiskt vis som möjligt leva sig in i en historisk tid och själv känna hur det var kallas för re-enactment. Re-enactment kan upplevas både omedierat, som i levande historiemuseer, och medierat, genom litteratur, rörlig bild eller i datorspel. Det alla former har gemensamt är att det handlar om en personlig upplevelse, om det vardagliga och sociala och om en tolkning av dåtiden (Agnew 2007:300). För medierad re-enactment, som exempelvis i TV, är det dock inte, som i omedierad re-enactment nog att identifikation skapas mellan re-enactern och den historiska person som återskapas, utan även identifikation mellan re-enactern och TV-publiken måste framkallas (ibid:306). Viktigare än helt igenom historisk korrekthet blir upprätthållandet av känslan av autenticitet. Re-enactment kan således liknas med en lek där alla är överens om reglerna och därigenom medvetna om att det inte är ”på riktigt”. Det blir i slutändan TV-tittarnas föreställningskraft som gör att re-enactmentet uppfattas som äkta (Hughes 2011:142,148).

Begreppet re-enactment myntades redan under första hälften av 1900-talet av R.G. Collingwood. Collingwood ansåg att historia inte kan förstås empiriskt eftersom det ligger i det förflutna och inte längre kan ögonvittnas (Collingwood 1993:282). Hans förslag för att ändå komma åt det förflutna är att historikern ska re-enacta historien mentalt för att återupptäcka den dåtida tanken. Men alltså inte återuppleva vad den historiska människan kände (ibid:282,296). Mycket av dagens forskning kring re-enactment utgår ifrån Collingwoods begrepp. Dock i utvidgad betydelse, där även den fysiska och känslolagda återupplevelsen av dåtiden läggs till. Cook menar att det kan bidra till att göra stora historiska utvecklingar förståe-

ligare och Agnew ser fördelen i en kombination av båda typerna av re-enactment, att man uppfattar människor ur det förflutna som levande varelser, som påverkades av den tid och omgivning de levde i (Cook 2004:491, Agnew 2007:303). Också i *Historieätarna* kombineras båda aspekterna. Programledarna blir re-enactmentdeltagare som ska låta sig uppslukas av sina karaktärer och känslor. Men genom olika åtaganden pågår samtidigt en ständig reflektion kring deras roller. Programledarna låter sina kroppar känna fysisk re-enactment, medan de mentalt till viss del förblir i nutiden för att kunna rapportera om sina subjektiva upplevelser. Därmed utgör re-enactmentbegreppet ett helt avgörande analysverktyg i min uppsats, då det är den tekniken som används för att skapa subjektiv historieupplevelse och känslan av historisk autenticitet. Följaktligen blir re-enactmentbegreppet min ingång till att undersöka hur programmet skapar TV-publikens upplevelse av historisk äkthet.

Äckel

I sin bok *Ekel: Theorie und Geschichte einer starken Empfindung* undersöker Menninghaus äcklets funktion från upplysningen till nutiden med särskild fokus på filosofi och estetik. Han framflyter hur närvarande äckel alltid varit, samtidigt som det knappast någon gång direkt benämnts eller undersökts. För min uppsats är följande tre av Menninghaus aspekter särskilt relevanta.

Den första aspekten är att människor alltid har hungrat efter att uppleva intensiva känslor och att äcklet som mycket subjektiv sådan kan bidra, även utlöst blott genom syn eller tanke, till intrycket av att man upplever något på riktigt (Menninghaus 1999:7,17f.,30,171). Äckel blir således intressant i samband med hur det bidrar till att skapa både programledarnas och TV-publikens subjektiva upplevelse av det förflutna. Den andra aspekten är att äckel är en fundamental erfarenhet av en önskad, påträngande närhet som man vill bli kvitt med. Avlägsnandet kan ske i olika former som genom kräkning eller skratt (ibid:7,20). Båda former förekommer i och genom *Historieätarna* i konfrontationen med historisk mat. Den tredje, för min uppsats väsentliga aspekten av Menninghaus verk, är iakttagelsen att man genom att se på mat från främmande kulturer kan sätta egna matvanor i perspektiv och upptäcka att äckel är kulturellt betingat (ibid:168). Översatt kan den historiska maten således upplysa om dagens matvanor och belysa vad som har ändrat sig kulturellt.

Smuts och ordning

Douglas bok tar sig an kulturellt betingade föreställningar om ordning som hon kopplar till religiösa föreställningar om rent och orent. Betydelsefullt för min uppsats är insikten att smuts inte är något absolut utan beror på vem som betraktar det. I betraktarens ögon skapar det som klassas som smuts ordning, ett tillstånd som försöks åtgärdas genom att avlägsna smutsen (Douglas 1997:10). Det samma gäller för vad som uppfattas som hygieniskt. Inte heller det är universellt, utan kulturellt betingat (ibid:17). I min analys bidrar dessa teorier till att uppenbara vilka kategorier och ordningar som gäller i vårt nutida samhälle och vad med historisk mat som kan tänkas kränka denna ordning.

Civilisationsprocessen

Sist men inte minst beskriver Elias i sitt verk från 1930-talet den västerländska civilisationsprocessen från medeltiden fram till tidigt 1900-tal, med särskild fokus på hur seder, gott uppförande och personlighetsstrukturer har förändrats och civiliserats. Som analysredskap i min uppsats var just detta tidsspännet av betydelse då det till stor del täcker det samma som *Historieätarna* reser igenom. Elias iakttar en särskilt stor samhällsförändring på renässansen, där både umgängesformer och matvanor tar sig nya uttryck (Elias 1978:93,144). Därmed blev det intressant att undersöka hur eller om denna förändring även uttrycker sig i programledarnas upplevelse av mat från tiden kring renässansen jämfört med mat av senare epoker.

En annan relevant aspekt Elias tar upp är hur, vad som ses som accepterat beteende och uppfattas som äckligt av ett visst samhälle, ändrar sig över tid. Genom att fokusera på en och samma sak genom tiden blir det särskilt tydligt (ibid:LXXIII). Genom *Historieätarnas* fokus på mat är en sådan jämförbar faktor given. Gynnsamt härtill tillkommer Elias påstående att just beteendet vid matbordet kan fungera som utsnitt ur olika tidsepoker och framhäva deras karakteristiska drag (ibid:86f.). Vidare påpekar Elias att inget beteende är naturligt utan att det långsamt etablerar sig som självklart över tid (ibid:144). Till en början formas vad som är godtaget beteende genom ett samhälleligt tvång som så småningom övergår till självtvång och kontroll genom ens överjag (ibid:173). Också av intresse för min analys är Elias påpekande att det genom granskning av individuellt beteende går att få reda på något om hela samhället, då en människa alltid är en individ och samtidigt en del av samhället (ibid:XVIII). Därmed går det att göra kopplingar från individuellt beteende till större samhällsutvecklingar, likaså som från den lilla historien till den stora.

En sista användbar aspekt av Elias bok är hans utredning om hur underhållningens uttryck har ändrat sig från aktiva, våldsliga nöjen till att bli mer passiva och synsbaserade. Underhållningspreferenserna har, enligt Elias, inte förändrat sig något

särskilt, men i ett samhälle med många förbud finner tillfredsställelse av lust anständigare uttrycksformer (Elias 1978: 266,280f.). Denna insikt kan vara bra att ha i bakhuvudet både när man vill förstå programledarnas reaktioner på historisk mat samt TV-publikens nöje i att vittna om deras obehag.

Historieätarnas re-enactment

I *Historieätarna* ”wallraffar [programledarna] sig igenom olika tidsepoker med hjälp av [historisk] mat” (Sveriges Television AB 2015). Programledarna ”avgränsar en epok, läser allt, och försöker koka ned den till en buljongtärning. Sedan väver [...] de en historia genom att ta på [...] sig kläderna, äta maten och försöka iscensätta situationerna [i en vecka]” (Haldert 2014). Genom sin subjektiva upplevelse av dåtiden öppnar programledarna Lotta Lundgren och Erik Haag en ingångsport till historien åt TV-tittarna. Programledarna är vanliga nutidsmänniskor, precis som publiken, vilket underlättar identifikationen⁹ med dem när de skickas tillbaka i tiden och lånar ut sina kroppar åt TV-publiken för att rapportera sina personliga återupplevelser av det förflutna. Särskilt i fokus är sociala relationer och vardagen. Aspekter som är typiska för re-enactment (Agnew 2007:300). I äldre tider lever Lotta och Erik vardagen i olika samhällsklasser medan de i den mer nutida historien provar på olika ”typer” av levnadssätt, som att bo i ett kollektiv på 70-talet (1970-talet 00:01).¹⁰ Re-enactment kan konkret innebära både inlevelse i en historisk person eller i en mer allmän karaktär (Gapps 2010:50). Lotta och Erik är inte några specifika historiska personer¹¹ utan lever exempelvis som ”kungar”¹² eller som fiskebönder under Vasatiden. Ett undantag görs i romantiken när de ska re-enacta karaktärer ur romanen *Det går an* av Carl J. L. Almqvist, samt äta den lunch som beskrivs i boken (Romantiken 00:53ff.). Boklunchen däremot är inte den enda specifika måltiden som re-enactas. Exempel på verkliga historiska måltider är studentprotesternas måltid på 60-talet (1960-talet 00:55), konstsamlaren Fredrik Ros 40-årsfest (1980-talet 00:45ff.) eller kung Adolf Fredriks sista måltid (Frihetstiden 00:50ff.).

Valet att leva som en påhittad, men typisk företrädare för en tid kan jämföras med John Brewers (2010:81) observation att intresset i re-enactment inte ligger i att

9 Den lyckade identifikationen syns inte minst i användandet av förnamnen. Både i serien (förutom i introduktionsfilmen), samt i sociala medier av publiken, tilltalas de som Lotta och Erik. Eftersom de är mest kända under sina förnamn kommer även jag i fortsättning att kalla dem vid dem.

10 För den underlättade tillordning av programcitaten till respektive tidsepok kommer referenserna till programavsnitten ske i följande form: (1970-talet 00:01), snarare än som bruklig vore: (2012c 00:01). I bilaga 1 kan programavsnittens exakta sändningsdatum utläsas.

11 Den enda verkliga historiska personen, kung Adolf Fredrik, re-enactas av gästen Henrik Schyffert (Frihetstiden 00:42ff.).

12 Implicit förstår man dock att det är kung Vasa Erik re-enactar vid just det här tillfället.

hitta historiska ”sanningar” utan snarare i de psykologiska aspekterna som gör att en nutidsmänniska kan smälta ihop med en historisk.¹³ Lotta och Erik vill på ett mer allmänt plan veta hur det kändes att leva i en viss tid och vad det gör med en människa, inte återberätta någon särskild persons liv. För att åstadkomma detta och skapa rätt miljö är programmet noga med att bostad, kläder och mat är så historiskt korrekta som möjligt, eftersom dessa aspekter påverkar Lotta och Erik mest omedelbart. De ska dock inte låta sig uppslukas helt och hållet av sin historiska upplevelse, vilket annars ofta eftersträvas i re-enactment, utan till stor del mentalt förbli i nutiden. Lotta uttrycker det som att de ”går in som nutidsmänniskor och tittar vaket på hur det var. [...] De tar en kula [...] för licensbetalarna” (Lindström 2012a). Citatet rör vid huvudsyftet varför programledarna inte tillåts att helt hänge sig åt sin subjektiva historiska upplevelse. Experimentet görs på uppdrag av public service och licensbetalaren kan därmed förvänta sig ett inte enbart underhållande utan även upplysande TV-program. Som Anja Schwarz påpekar är det möjligt att förbli sitt nutida jag samtidigt som man låter kroppen vittna om dåtiden (Schwarz 2010:23). För att programledarna ska kunna uppnå denna mentala distans så bjuds diverse experter, från hälsoekonomer till historiker och författare in till intervjuer, oftast över en delad historisk måltid. Vidare placeras Lotta och Erik inte i en helt igenom historisk kontext. Experterna, kockarna eller gästerna som bjuds in i programmet är till allra största del inte utklädda och så fort Lotta eller Erik lämnar sin historiska bostad befinner de sig i moderna omgivningar, som Eriks bussresa till jobbet i 1800-talskostym (Oskariansk tid 00:22).

Genom att inkludera nutiden undviker programmet också den fetischism, som Brewer (2010:81) allmänt påpekar kan uppstå i kontakt med historiska objekt, där kläder, mat och platser nästintill tillbeds i syftet att förverkliga den fullständiga upplevelsen av dåtiden. Ändå har just dessa objekt onekligen en viktig roll i *Historieätarna*. Då, som exempelvis Kimberly Korol-Evans (2011:158) påpekar, objekt som kläder ger en förkroppsligad upplevelse av något som annars är svårt att nå. Erik själv uttrycker det som att ”man kastar loss och sitter inte fast så hårt i sin egen tid. Där hjälper kläderna till” (Haldert 2014).

I all re-enactment finns dessutom gränser för hur autentisk en inlevelse kan bli då vissa aspekter inte kan återskapas (Gapps 2007:67). Fysiska omöjligheter att re-enacta fullt ut som olika krigssituationer eller frihetstidens häxbrännningar bidrar oundvikligt till en viss distans och även om man skulle gå mot allt sunt förnuft och återskapa de situationerna skulle de ändå inte kunna bli historien i sig själv. Det som fattas är ovetandet om vissa omständigheter som dagens människa i efterhand uppfattar som en sammanhängande berättelse (Handler & Saxton 1988:251).¹⁴ Den spontanitet som fanns i det historiska ögonblicket går inte heller att återskapa (Peters 1999: 239f.). Men inte bara fysiskt utan också mentalt kan vissa situationer vara svåra att återskapa fullt ut, vilket samtidigt skapar distans som återigen underlättar reflektionen kring det upplevda:

---

13 Brewer är något kritisk till detta då han anser att det minskar det historiska värdet och snarare resulterar i en tidlös, personlig upplevelse.

14 Jag hittade till Handler & Saxton genom McCarthy (2014:111).

”[Svältdagen i den oskarianska tiden] har varit svårast att ta till sig, just för att det var så hemskt. Man orkar inte riktigt gå in i tanken att jag [Lotta] äter det här varje dag, varje vecka, kanske hela året, men sedan kommer även det att ta slut och då dör jag.”
(Lindström 2012b)

Re-enactment som teknik för autenticitet

Ordet autenticitet myntades ursprungligen i samband med museer och syftade till att avgöra om ett objekt var vad det de såg ut att vara. Emellertid används det även för att beskriva ett mer ursprungligt sätt att vara eller leva (Knudsen & Waade 2010:208). Vad som uppfattas som äkta ändrar sig över tid: historien kan förmedlas genom beskyltade föremål i ett museum eller genom att låta publiken ta del av en upplevelse (Hughes 2011:134). Iain McCalmen & Paul Pickering (2010:2) påpekar att nutiden har bytt ut en mer visuell upplevelse av historien mot upplevelser av realistiska simulationer. Detta återspeglar den trend som gått från ett mer objektivt närmande av historien genom visuella, historiska artefakter i museimontrar till att uppfatta den historiskt subjektiva upplevelsen och känslan som det mer äkta. Om man lånar Ning Wangs (1999:350ff.) indelning av autenticitet så innehar historiska föremål ”objektiv autenticitet”, återskapad historia ”konstruerad autenticitet” och den personliga upplevelsen av historien ”existentiell autenticitet”. Särskilt den konstruerade och existentiella autenticiteten återfinns i *Historieätarna*. Delvis är några kläder, prylar och framförallt bostäder historiska och därmed del av den objektiva autenticiteten, men till stor del sys ”nya historiska” kläder åt dem,¹⁵ den historiska mat de äter tillagas i nutiden och troligen är inte heller alla föremål de använder sig av historiska objekt, och därmed del av en konstruerad autenticitet. Den existentiella autenticiteten upplevs däremot av programledarna genom sitt re-enactment. TV-publikens autenticitetsupplevelse kan mestadels klassas som konstruerad, då de observerar programledarnas upplevelse.

Viktigt för upplevelsen av autenticitet är att det sker ”på riktigt” och inte bara är en show. På det mest konkreta planet handlar det om att maten och drycken är äkta. När exempelvis Ebbe Schön, folklivsforskare, antog att brännvinet var ett ”fake” svarar Erik att ”nej, det är riktigt. Allt i det här programmet går att äta” (Romantiken 00:20). Dessutom tillagas all mat efter ”riktiga kokböcker från tiden” (Beredskapstiden 00:57), utan att kockarna får lägga till sin egen ”touch” (1920-talet 00:07). En andra aspekt är att Lotta och Erik inte bara smakar på den historiska maten, men faktiskt livnär sig på den i den veckan de besöker sitt historiska resmål. ”Det är det enda jag får till lunch” (Romantiken 00:46), påpekar Lotta för den expert hon delar sin skitbäarmåltid med. Experten kan äta något annat så fort inspelningen är klar, men Lotta måste bli mätt på sillen kokt i svagdricka, eftersom hon är ”in

15 se Valsinger 2014

character” i hela veckan. För att försäkra TV-publiken om att det förhåller sig så, framhävs och visas den enda gången Lotta och Erik behöver fuska med nutidsmat efter att ha svultit som Vasatidsfiskare, öppet i programmet (Vasatiden 00:38). Det faktum att programledarna lever på dåtidsmaten i en vecka påverkar även deras mat-smältning och välmående. I ett avsnitt förutspår kostekonomen Anna Sjögren:

Jag tror ni kommer att må ganska illa. För det är så mycket fett i den här maten som ni kommer att äta och det är mycket kalorier. Tung mat är det. Och på slutet av den här veckan är jag nästan säker på att ni kommer att ha ökat i vikt också.” [...]

Erik: ”Men, men kommer vi bli dåliga i magen?”

Sjögren: ”Ähh ja. Äh, förstoppning tror jag väntar i slutet på veckan.”

Erik: ”Lotta också då eller?”

Sjögren: ”Allra helst Lotta, som inte rör sig. Mätta och trötta tror jag. (Oskariansk tid 00:06)

Det som försvårar anpassningen till dåtiden är att Lotta och Eriks kroppar är vana med nutiden. De abstinensbesvär de får av att vara utan kaffe, eller avsaknaden efter vatten är tillstånd av icke-välmående som dåtidsmänniskan inte skulle ha känt. Å andra sidan är nutidsmänniskan inte van vid de mängder av alkohol som dåtidsmänniskan drack. Mai-Lis Hellénus, läkare och professor säger: ”Men det som jag blir bekymrad över det är ju all alkohol. Enorma mängder öl. Ja, ni kommer vara fulla som jag ser er större delen av tiden” (Stormaktstiden 00:05). Erik beskriver effekter av detta, som tydligt påverkar hans välmående: ”Jag har faktiskt bara druckit alkohol en hel vecka och det gör ju att man blir lite långsam och bakis hela tiden” (Oskarianska tiden 00:57). Just detta är ett av programmets starkaste uttryck för sin äkthetssträvan, att programledarna faktiskt är berusade.

Programledarnas tidsresa

Tidsresan innebär helt konkret att Lotta och Erik förflyttar sig rumsligt och inte tidsligt. Det är typiskt för re-enactment att ge dåtiden känslan av att vara en exotisk plats som rumsligt ligger långt borta (Agnew 2007:304). Programledarna skickas ut till ”fronten”, varifrån de ska rapportera om sina upplevelser ur de historiska lokaler de placerats i. Den ovana upplevelsen av att behöva leva i ett kallt Vasatidsslott bidrar

exempelvis till känslan av att ha rest till en annan tid. Som Erik berättar så ”larvar [vi] oss och kallar det tidsresor, men det är faktiskt tidsresor. När man kommer hem till sin vanliga tid är det som att man har varit någon annanstans” (Lindström 2012a). Den helt personliga tidsresan, som bidrar till existentiell autenticitet, sker för Lotta och Erik när deras kostymör Sanna Nyström byter ut deras nutidskläder till historiskt korrekta dräkter. Historiska kläder fyller enligt Schwarz (2010:22f.) en viktig funktion i re-enactment då de t.ex snör in den nutida kroppen och förvandlar både utseende och hållning. Lotta påverkas och förändras självfallet av att hennes midja förminskas från 70 till 62 cm och Erik av att han ska ”trycka[s...] in” och ”spjärna[s...] in” för att få en bra hållning (Oskariansk tid 00:02f.). Förändringen av den nutida kroppens yttre form skiljer nutidsmänniskan rent visuellt från dåtidsmänniskan. På Vasatiden exempelvis, var det manliga idealet att ha en fyrkantig siluett och visa ben medan det kvinnliga idealet var en konform, som skulle dölja den naturliga kroppen (Vasatiden 00:02ff.). För tidsresenärerna innebär det nya kroppskänslor de inte är vana vid: ”Jag [Lotta] har jättemycket kläder på mig. Den har korsetten som drar till sitter som ett skruvstäd – väldigt, väldigt hårt och jag har ingen deodorant på den här tiden och jag ska få duscha om fem dagar” och ”Jag [Erik] känner mig ganska svettig. Det att man har kostym på sig såhär och att den är så här trång, det är jag inte van vid” (Oskariansk tid 00:08f.). I Vasaklänningens höga, trånga krage känner Lotta även att det blir ”väldigt svårt att andas” (Vasatiden 00:05). Programledarna får en annorlunda upplevelse av sina kroppar, som utöver självuppfattningen även påverkar deras humör och hjälper dem bli mer ”in character”. Lottas romantik-outfit gör att hon måste ”tassa fram med sina små platta skor” och därför ”känner sig väldigt ofarlig” (Romantiken 00:04f.) medan hennes Vasakläder gör att hon känner sig så ”kraftfull och stark och trygg” i sig själv som aldrig förr medan Erik känner sig ”besvärad” av sin Vasadräkt (Vasatiden 00:07).

Matens tidsresa

En annan aspekt som bidrar till att skapa autenticitet är själva maten. *Historieätarna* handlar om historia men ”framförallt [om] vad [det] var [...] för mat som låg på tallriken” (Introduktionsfilm 00:01). Maten blir den viktigaste tidsmaskinen i programmet och det är därigenom historien ska väckas till liv. Genom att följa tidsenliga recept ska smak, lukt och känsla av maträtterna återskapas och därmed bidra till att försätta Lotta och Erik tillbaka i tiden. Samtidigt är tanken därmed att de olika epokenas tidsanda ska synliggöras: ”Romantiken speglar sig även i maten som blir fetare, tätare och påhittigare än någonsin” (Romantiken 00:01).

Varför just mat? Som Simon Gottschalk (2008:50f.) påpekar har en stor del av det mänskliga livet i alla tider varit upptagen med produktion, tillagning och konsumtion av mat. Mat är något som påverkar allas liv från den dag man börjar leva. Carlita Greene (2008:31) hävdar även att mat har en symbolisk dimension efter-

som människor därigenom interagerar med varandra och skapar sina identiteter. I *Historieätarnas* fall sker en interaktion med den historiska människan och programledarna försöker återskapa historiska identiteter genom att leva i dåtida hudar. Ett sätt att få större självkännedom är enligt Lawrence C. Rubin (2008:9) genom vetenskapen om mat. Genom historisk mat borde man således kunna lära sig mer om den historiska människan.

I början av varje program följer TV-tittaren med Lotta och Erik när de träffar epokens kock och granskar veckans råvaror som är upplagda på ett bord i ett historiskt passande kök. Inredningen, färgerna och råvarorna, samt Lotta och Eriks historiska kläder bidrar till att skapa en första känsla av den tid de kommer leva i, men mötet med råvarorna kan även leda till en första kulturchock:

Lotta (håller sig för munnen): ”Vad är detta?”

Erik: ”Som bläckfisk eller något?”

Kock Ingela Persson: ”Det är grisknorrar. Kokta grisknorrar.”

Lotta ser klenetroget på knorrarna, fortfarande med öppen mun och sammandragna ögonbryn: ”Äter man det?”

Persson: ”Jag har aldrig ätit det, men ni ska få äta det. (1960-talet 00:04)

Borden med råvaror bidrar till att avgränsa olika epoker från varandra. Simon Gottschalks (2008:60) motto ”tell me what/how you eat and I will tell you who you are” låter sig även appliceras på de historiska råvarorna som då avslöjar något om sin epok.

Publikens tidsresa

För det första sker publikens mentala tidsresa rent visuellt. Publiken får vittna om programledarnas yttre omvandling: ”Att man tagit en nutidsmänniska och rent bokstavligt satt i [...den historiska människans] kläder gör det enkelt för oss att identifiera oss” (Jarvid 2015). Vidare får publiken, i motsats till Lotta och Erik, följa med in i köket när de nutida råvarorna blir till dåtida maträtter. Matens genomförda omvandling och anslutningsvisa presentation för Lotta och Erik förtydligas genom en närbild på maträtten med skriftlig titulering och, kanske viktigast, med ett gongljud i äldre tider, ett klockljud i nyare och ett mikrovågsungsping på 1980-talet. Att spela

upp ett ringande ljud för TV-tittaren signalerar att maten är klar att ätas och kallar till bords. Samtidigt kallar det TV-tittarens uppmärksamhet till maten, eller TV-programmet ifall uppmärksamheten skulle ha avletts. På ett tredje plan signalerar ljudet även att råvarorna har genomgått sin omvandlingsprocess och den historiskt (döda) maten har återuppstått.

För det andra sker publikens mentala tidsresa genom intimitet och därmed identifikation med Lotta och Erik. Till detta bidrar användandet av förnamn, men även videodagboken, där programledarna filmar sig själva, exempelvis innan de går och lägger sig. I filmen summerar de dagen och avslöjar för publiken hur de känner, tänker och mår eller vilka insikter de fått. Filmandet av bekännande sekvenser är en typisk metod i *reality TV* och bidrar till att TV-tittaren får se och höra hur programdeltagare känner ”på riktigt”, utanför den vanliga filminspelningen (Hill 2007:50). Genom videodagboken känner publiken sig särskilt nära Lotta och Erik, samtidigt som de kan försäkra sig om att programledarna sover i sin historiska miljö på riktigt och inte fuskar med att åka hem till nutiden över natten. Videodagboken förekommer också i form av ett kommentarspår utan handkamerafilming, där det som programledarna önskar att förmedla läggs över själva filmmaterialet. Detta ger re-enactmentet mer djup eftersom man inte enbart får se och höra Lotta och Eriks spontana, första reaktioner utan även får ta del av mer genomtänkta tankar kring de olika situationerna, när de dessutom är nyktra. Erik säger exempelvis i slutet av frihetstidens svältmiddag:

Vi blir inte mätta på den här maten och det är ju inget jätteproblem för två välnärda nutidsmänniskor som vet att i morgon är en annan dag. Men när vi flamsat färdigt då känns allt ganska sorgligt. Det är ju inget nytt att folk har dött av svält i Sverige, men avståndet mellan oss och dom har krympt efter att vi har levt en dag på deras mat. (Frihetstiden 00:36)

Erik använder orden ”oss” och ”dom” vilket förtydligar en annan aspekt som knyter ihop TV-tittare och programledare. ”Vi”, det är alla nutida människor i Sverige som delar samma historia medan de historiska människorna har blivit till ”dom andra”, som är lite udda och spännande, men i alla fall annorlunda än ”vi”. ”Dom” klär sig konstigt och äter konstigt. Denna tidsliga kulturkrock upplever programledarna och TV-tittarna gemensamt. Möjligen urskiljer publiken, genom den distans TV-skärmen ger, krocken till och med tydligare än Lotta och Erik som är mitt uppe i den epok de lever i och till viss grad hinner akklimatisera sig. Det kanske tydligaste exemplet på att Lotta och Erik hör till ”oss tittare” är de meningsfulla blickarna de ofta ger kameran, eller då tittaren. Blicken inkluderar tittaren i både samtal och situationer, som i nationalromantiken där Lotta och Erik konstaterar att kvinnan ännu inte har något att säga till om. Erik bestämmer att ”nu ska vi gå och titta på veckans mat [...] och jag frågar inte om det är ok utan jag bara säger kom nu”. Han börjar gå och Lotta följer efter medan hon ger kameran en menande, ironisk blick som för att säga, ja så var det, men det är inget vi måste hålla med om idag (Nationalromantiken 00:04f.).

Särskilt program med dokumentärkaraktär skapar åt dagens människa två världar hon pendlar emellan och lever i, den verkliga världen och en medierad form

av den verkliga världen (Hill 2007:138). I *Historieätarnas* fall blir den historiska verkligheten närvarande i publikens nutida verklighet, vilket förstärks av identifikationen med programledarna och programmet. Därmed går programmet utöver att enbart vara underhållning och tidsfördriv. Om programmet blir en integrerad del av tittarnas verklighet kan det leda till att de reflekterar över programmet och i förlängning eventuellt bidra till att mer historieförståelse införlivas i det dagliga livet. TV-tittaren Patrik får exempelvis associationer till programmet i en vardaglig situation: ”Jo, medans jag stod i köket så tänkte jag på det senaste avsnittet av serien *Historieätarna* som går på SVT” (Patrik 2014). Vissa TV-tittare blir dessutom inspirerade att överföra den medierade historiska mat de sett på TV till sitt verkliga liv genom att efterlaga maten, vilket höjer deras egen egen re-enactment upplevelse. Denna interaktion mellan verklighet och mediering uppmuntras rentav genom att ett par av de godare recepten finns upplagda på SVT:s hemsida.

Ni har inspirerat oss i vår familj att ha våra egna tema-mat-veckor! :) Den här veckan har vi 70-tals mat med både flygande jacob, varma mackor med ananas, burkskinka och räkröra [...] Nästa vecka blir det husmanvecka, då går vi tillbaka till bondesamhället i början av 1900-talet. (Rosén 2012)

Årets mest spännande fruktsallad serverad på bordet. Tack #Historieätarna och @lotsoflundgren för bra tips. (Landström 2014)

Har blivit inspirerad av #Historieätarna och bjuder på ostfondue #lördagskväll. (Ragnarsson 2012)

Vilken kul idé att ha middagsbjudning från olika årtal! :) (Helena 2015)

Experterna

Experterna bidrar genom sina diverse specialområden till att ge den re-enactade historien så många infallsvinklar som möjligt. De medverkar till att programledarnas kroppsliga upplevelser lyfts till ett högre plan och kan bli betydelsefull kunskap om historien. Därigenom möts även kravet av de kritiker som klandrar re-enactment-genren för att vara föga vetenskaplig och endast riktad mot underhållning. Samtidigt motverkas, just genom att inte enbart experter definierar vad historia är utan även Lotta och Eriks subjektiva förnimmelser blir viktiga, en invändning som kan frambringas mot experter. Ivan Illichs (1977:12,21f.,28) exempelvis iakttar att om all kompetens överläts till experter får individuella, subjektiva erfarenheter och livs-

visdomar knappt utrymme. Richard Stivers anknyter till Illichs argumentation när han hävdar att människan därmed reduceras till något abstrakt och ett objekt vars egna erfarenheter blir oväsentliga (1999:23f.). I *Historieätarna* ges både utrymme åt experterna och programledarnas erfarenheter. Över delade måltider som utgångspunkt sätter de gemensamt den lilla historien i ett större perspektiv för TV-publiken. Samtidigt blir experterna samtalspartners för Lotta och Erik, både rörande historiska fakta, samt mer praktiska frågor rörande deras nya vardagsliv.

Erik: ”Håller man i då med fingrarna medan man skär tror du?”

Bo Eriksson, historiker: ”Ja man är nog så illa tvungen att göra det faktiskt. Och sen äter du ju med händerna och du, äh, måste ju torka dig. Så har du ju den här fina duken. Den är väl bra att torka fingrarna där på. Så det är bara att kladda på där. (Vastatiden 00:12)

På samma gång blir Lotta och Erik själva till experter, nämligen på historiskt vardagsliv och hur det kändes att leva förr. De förmedlar detta inte enbart till TV-publiken utan kan dessutom i sin tur agera som experter för experterna och gästerna. I följande exempel avromantiserar Lotta 1700-tals-korsetten för kreatören Camilla Thulin genom att berätta om sin upplevelse av vardagslivet i den.

Camilla Thulin, kreatör: ”Jag tipsar alla kvinnor att införskaffa en riktigt bra midjeformare som formar in midjan lite.”

Erik ”Men, men Lotta har ju provat. Du, du har väl på en nu?”

Lotta: ”Ja.”

Thulin: ”Är det något fel på den där?”

Erik: ”Du kan väl säga.”

Lotta: ”Alltså den sitter ganska –”

Thulin: ”Den är väl ganska skön?”

Lotta: ”Nja ooch...”, hon fnyser, ”Skön ska jag inte säga [...] men den är ju väldigt bra för det är som man har ett eget ryggstöd in-, man sitter ju faktiskt rätt bra. (Frihetstiden 00:25)

Tvåstegs-re-enactment

Sammanfattande kan man säga att programmets re-enactment består av två steg. I det första steget re-enactar programledarna historien. I det andra föreställer sig tittaren i fantasin hur det vore att befinna sig i Lottas och Eriks kroppar. Den existentiella autenticiteten för programledarna åstadkoms genom rumsligt miljöbyte, klädesbyte och genom transformation av nutida råvaror till dåtida mat. TV-tittarnas konstruerade autenticitet skapas genom att de visuellt tar del av allt detta i en kombination av identifikation med programledarna. Identifikationen kan leda så långt att tittaren själv får en kroppslig reaktion och därmed upplever existentiell autenticitet av hur det måste vara att äta den, ur dagens syn, delvis äckliga maten. Det byggs upp en intim och förtroendefrämjande relation, både genom att se på programmet själv samt genom den interaktion som äger rum mellan programledare och TV-publik på nätet.

Hej @lotsoflundgren vad fantastiska ni är i #historicätarna! 1500-tals meny gav kvällningar även i tv-soffan :)

Lottas svar: ”Den maten var hemsk. TACK <3! (Kvartoft 2014)

Relationen syns särskilt tydligt i de sociala medierna där tittarna ger omedelbart uttryck för sina upplevelser ur programmet. Både den existentiella och den konstruerade autenticiteten bidrar till en subjektiv upplevelse av historien, men experterna säkrar med sin kunskap programmets pedagogiska upplysningssyfte.

Äckel

Det sekundära re-enactment som TV-tittaren upplever framför TV-skärmen uppstår framförallt genom att han äcklas och roas. Äckelaspekten gör programmet till den underhållning det är.

Ser fram emot att få skratta, glädjas, äcklas lite och helt enkelt underhållas av dessa två historiefötter. (Genberg 2015)

Så äckligt, så roligt, underbart!!! :) (Carlsson 2012)

TV-tittarna får lov att frossa i *Historiefötternas* äckel eftersom det handlar om ett public serviceprogram. Public service finansieras genom en licensavgift och i gengäld ansvarar det för att programutbudet, bredvid underhållning, har en upplysande och undervisande funktion av offentligheten (Hill 2007:31). Genom *Historiefötternas* anspråk att både underhålla och förmedla kunskap blir även äcklet av pedagogiskt slag och legitimeras därmed. Vämjelse är en kränkande och fränstötande känsla, men den har också förmågan att fånga människors uppmärksamhet, vilket exempelvis TV-mediet kan nyttja (Rubenking & Lang 2014:543). Starka aversionskänslor kan till och med främja tillägnet av kunskap då de verkar aktiverande på ett positivt sätt. Jämte den uppmärksamhet som det vidriga väcker i människan sätter det även igång en problemlösningsprocess med målet att bli kvitt det motbjudande (LaMarre & Landreville 2009:551). Äckel ger i både public serviceprogram och kommersiella program samma nöje, men skillnaden är att detta nöje och den positiva aktivering- en av tittaren i public service kanaliseras mot upplysning och bidrar till förståelse. Kommersiella äckelprogram som NBC:s *Fear Factor*, där exempelvis en deltagare måste äta en levande spindel (*Fear Factor Moments* 2013), eller episoden i MTV:s *Jackass*, där en omelett tillagas med spya och sedan äts (*Jackass –The Vomlet* 2012) får en mycket lägre kulturell status:

Alltså...i första avsnittet kårer Erik ett kokt tupphuvud. Inte *Fear Factor* eller dum gymnasienollning, han kårer det därför att det var sådant man gjorde på 1600-talet. Som 2012 års chicken nugget. (Kristiansson 2012)

Äckeldimensionen blir, bredvid underhållning, även en upplevelse- eller inlevelsetek- nik som övertygar publiken om autenticiteten i programmet. Aversionkänslorna re- presenterar den subjektiva upplevelsen i sin yttersta form genom de spontana och ge-

nuina reaktioner som ätandet av oaptitliga saker framkallar. Ett exempel är när Lotta ska dricka ”gyllene moderdroppar” mot mensbesvär bestående av bäveranalkörtel i brännvin. Redan lukten får henne att rysa, men när hon dricker av det drar hon ihop ansikten, lyfter handen mot munnen och måste vända sig bort: ”Och det är by far det äckligaste jag druckit i hela mitt liv!”. Sedan får hon starka kväljningar, vänder sig ner mot toalettbordet hon står framför och scenen klipps (Frihetstiden 00:15). I programmet kan två nivåer av äckelupplevelser urskiljas. Den första nivån rör programledarnas re-enactment, samt experterna och gästerna medan den andra äckelnivån omfattar TV-tittarnas medierade re-enactment. På den första nivån använder Lotta, Erik och deras gäster sina kroppar och sinnen för att själva uppleva den historiska maten. Deras upplevelser förtydligas delvis genom visuella närbilder av maträtter och de måltider som förtärs, vilket bidrar till att TV-tittarna känner sig som de sitter med vid bordet, och delvis belyses upplevelserna genom mimik och gester, samt utrop, skratt och språkliga beskrivningar. Utseendemässigt är den blodsoppa Lotta och Erik får till en frukost inte så uppseendeväckande att TV-tittaren skulle reagera med avsmak, men den smakar gräsligt, vilket måste medieras om publiken ska få en egen äckelupplevelse. Redan när kocken presenterar rätten, håller Lotta för munnen och säger: ”Det känns inte så bra”. Sedan börjar de äta:

Erik, suckande: ”Och så är det den här blodsoppa då. Den smakar ganska mycket lever” Han drar på ansiktet.

Lotta: ”Jaha, det smakar som en leverpuré. Obeskrivligt. Nä jag klarar inte äta det här. Jag klarar faktiskt inte det. Jag är ledsen. Alla människor har en gräns och här var min.”

Erik: ”Ja, den är svår att äta.”

Lotta: ”Nä jag fixar det inte. Den kom nästan upp. (Vasatiden 00:25)

På denna andra äckelnivån föreställer sig publiken i sin fantasi med fasa hur äckligt det vore att själv behöva dricka eller äta det som förtärs i programmet, vilken möjligen gör det ännu äckligare än det är i verkligheten.

Jag fattar verkligen inte hur de får i sig allt i #historieätarna #Äckel!!!! (Nakunzi 2012)

Jag stod knappt ut med att se på ”maten” på faten igår. Kokt komage med flimmerhår ... tvi vale!! Stackars Lotta jag fick sympatikkväljningar med dig, men Erik verkar inte speciellt kräsmagad över nånting. (Bergstrom 2014a)

Det delade mat-äcklet kan gå utöver en rent mental aversion hos TV-tittaren och få fysiska dimensioner:

Akta dig för att bulla upp med te och mackor framför TV'n, det kommer upp när man tittar på vad de stoppar in i ansiktet. (Karlsson 2013)

Men inga fler kycklinghuvuden tack :P haha! *ryyyys* Det var ta mig fan det värsta jag sett! Ever. (Swärdh 2013)

Fortfarande lite tagen av gårdagens #historicätarna Värst var avkoket från bäverns analkörtel, sen hönan fylld med småfåglar och bältessoppan. (Theander 2012)

Genom de instinktiva avsmakskänslorna programledarna så öppet visar skapas upplevelser av autenticitet i och med att TV-tittarna vittnar om kroppsliga reaktioner som inte tycks kunna ljuga. Programledarna blir ”hjältar” som lånar ut sina kroppar i kunskapens och därmed publikens namn, för att skapa en inlevelserik historiebeskrivning:

Stort tack för att ni offrar er för att beskriva historien. (Johansson 2014)

(y) för att ni faktiskt äter maten. Det hade inte jag gjort. (Chow 2014)

Olika grader av äcklighet

I programledarnas äckelupplevelser kan olika grader urskiljas. Om man tänker sig en skala, så befinner sig längst ner smak-äckel, alltså mat som inte smakar eller som nutidsmänniskan inte är van vid och högst uppe protestkränkings-äckel, alltså sådan mat som knappt går att få ner utan att kräkas. Gradskillnaden blir tydlig om man jämför Lottas uttalande om att hon känner sig ”lite äcklig” efter att ha ätit ostbomb (1970-talet 00:40) med följande matupplevelse på Vasatiden där Lotta och Erik får surströmming på knäckebröd till frukost:

Lotta börjar bita men slutar tvärt: ”Öhä, det är så kallt”. Så biter hon av en bit och en del av fisken, möjligen tarmen hänger kvar ur hennes mun. ”Ohhuu!”, Lotta drar ihop ansiktet, ”Öööh nej jag klarar det inte. Det måste ut”. Hon spottar ut fisken i handen och slänger bort den. ”Nå jag fixar det inte. Jag känner mig övergreppad. Jag har liksom känt igen den här äckelkänslan, jag har inte känt såhär för mat sen jag var liksom barn.”

Erik: ”Man får äta ganska mycket bröd.”

Lotta: ”När det inte går så går det liksom inte.”

Erik börjar också få kväljningar. Han blundar, sväljer och spolar ner med öl.

Lotta: ”Spyr du?” Hon börjar skratta lite, tar sig för munnen, kväver skrattet och säger: ”Det är så bortskämt också. Jag tycker det är så pinsamt att inte klara det här. Jag vill äta det där.”

Erik: ”Ja, men det vill jag med men-”

Lotta: ”Men jag kan inte äta-”

Erik: ”Jag håller på att kräkas.”

Lotta: ”Man får som en protestkräkning. Att äta den så här rakt upp och ner till frukost det går inte. Den har ju, surströmmingen har ju en omisskännlig rutten smak. (Vasatiden 00:36ff.)

Aversion som befinner sig närmare protestkräkningspolen går det, som citatet illustrerar, inte ens att med viljestyrka göra något åt, medan det går att vänja sig vid äcklet längre ner på skalan. Att det går att aklimatisera sig blir tydligast om man jämför programledarnas med middagsgästernas reaktioner. Den historiska maten träffar gästerna som lite av en kulturchock medan Lotta och Erik livnär sig på en epoks mat i en vecka och ”vänjer sig. Femte dagen – Eller kanske fjärde? Eller redan tredje? – [...] Det blev helt naturligt” (Lindström 2012a). Middagsgästen Henrik Schyffert uttrycker det på följande sätt:

Schyffert: ”Men också vill jag säga att ni två är lite skadade i huvudet för ni har gjort det här i fem veckor. Ni är lite trasiga. Det här är i jämförelse om man ska säga [...] så är det här inte gott.”

Lotta, med lite oförståelse i rösten: ”Det är en smördegpsaj med rovor”. Hon ger kameran en likgiltig blick.

Erik skrattar: ”Tycker du den är äckligt? Men ta kött i stället då Schyffert.” [...]

Man ser Schyfferts lidande ansiktsuttryck i närbild medan han försöker svälja.

Till slut ryter han till: ”Från klockan elva idag har allting smakat så. Alltså inget varit någonting som bara så här bing, eller lite motstånd eller ... det är allting bara så ...”, han lyfter uppgivet händerna.

Erik: ”Skål!” De lyfter glasen.

Lotta: ”Älskling, jag förstår inte vad klagomålet är.”

Schyffert: ”Ooch, det är som en jävla gäggamoja alltihop. (Frihetstiden 00:54)

Andra exempel där experterna knappt eller inte får ner maten, medan programledarna klarar sig ganska bra, är sill i svagdricka (Romantiken 00:46), fransk skinkmousse (1970-talet 00:15) eller stekt torskrom med bönor och tomatmajonäs (1960-talet 00:36f.).

Historieätarna underhåller sin publik genom en legitim form av äckel som bidrar till att skapa autenticitet och upplevelse i båda re-enactmentstegen. Lotta och Eriks oförmåga att äta vissa saker, även om de vill, visar dessutom att nutidsmänniskan bara till en viss grad kan vänja sig med dåtida mat.

Hur äckel förändras över tid

Ätandet av historisk mat är ingången till historien i *Historieätarna*. Samtidigt som maten ska förminska avståndet mellan nu och då, blir smaken och särskilt det äckliga en indikator för hur matpreferenser har ändrats och skildrar olika tiders annorlunda. I denna kulturkrock mellan nu och då sker även en historisk konstruktion av äcklighet. Smak-äcklet som Lotta och Erik upplever beror delvis på att historisk mat för en nutida människa kan upplevas vara ensidig eller torftig. Dagens västerländska människa har för första gången i historien ständig tillgång till stora mängder varierad mat (Gottschalk 2008:49). Det leder bland annat till att dagens människa förväntar sig njutning av mat, snarare än att maten enbart ska säkra överlevnaden. Följaktligen betraktas tråkig mat som inte ger njutning som ”äcklig”, så som pigors och drängars basföda under romantiken:

Lotta: ”Nej men jag tycker det låter helt fruktansvärt. Det är alltså en kost bestående av uteslutande det här gråa kompakta brödet, en välling på ungefär samma ingrediens och sprit. Punkt slut.” (Romantiken 00:31)

Eller statarnas rågmjölsgrot med smöröga:

Lotta: ”Oh fy vad äckligt!”

Erik: ”Oh jävlar! Alltså det var mer som en fördeg. Men den maten som vi har ätit när det ska vara flott den har ju varit så söt och konstig men med det här längtar man ju lite till det. (Oskariansk tid 00:35)

Det faktum att mat inte alltid handlat om njutning kan vara svår att ens föreställa sig:

Erik (om gröt på örter och salt öring): ”Är det extra äcklig mat nu för att det är båt-tema?”

Katarina Schoerner Carr, kulturhistoriker: ”Nä extra äcklig skulle jag nog inte säga att den är. [...] Det var inte det viktigaste att maten skulle smaka gott utan det viktigaste var att man skulle bli mätt. (Stormaktstiden 00:32f.)

I och med att dagens människa uppfattar god smak som en av måltidens viktigaste aspekter tycks oss matlagningens historia vara en framstegsberättelse från enkel, lite torftig mat till dagens sofistikerade och välsmakande. Exempelvis kallas Vasatidens hushållsbok för ”kokbokens primitiva föregångare” (Vasatiden 00:08). Delvis uppfattas även maträtter, särskilt de som ligger längre tillbaka i tiden, mer som djur- än människoföda.

Elisabeth Johansson, kock: ”Komage med kalvhjärta och lever. Usch. Det luktar som att, ja, jag vet faktiskt inte ens om hunden skulle äta det här.” (Vasatiden 00:32)

Bengt af Klintberg, folklivsforskare: ”Nu känner jag eftersmaken här [...av gäddlevern]. Alltså det här är någonting man kan ge till katten men det beskrivs som en delikatess under 1600-talet.”

Lotta: ”Alltså det är ju inte klokt.” (Stormaktstiden 00:38)

Men inte bara från mat som ligger hundratals av år tillbaka utan även från de sista årtiondenas mat antyds en utveckling framåt. Fabriksmat, pulvriserad och artificiell mat upplevs idag som motbjudande:

Paul Svensson, kock (om Jell-O): ”Oj kolla! Vem kom på det här”, han skrattar så mycket att han först inte kan prata vidare, ”Om man var den första människan på jorden och nån ställde ner en sån här grej framför en på en sten. Med den här färgkombinationen, den här lite giftiga, artificiella färgen, då tror jag inte man skulle smaka på den. Och så är det så äcklig konsistens.” Han smakar och skrattar igen. (1920-talet 00:53)

Fabriksmat ansågs vara en utveckling och hygienisk när den var ny, men ”framsteget” idag går tillbaka till självlagad mat, där man vet vad som är i. Det förklarar varför Lotta har svårt att hålla sig för skratt när hon säger: ”Det är riktigt fina smörgåsar, det vill säga bredda på industriröd och så har vi en industrikorv här. Så inget sunkigt hembakt eller opålitlig hemmaskinka, inte” (1930-talet 00:19). Idag ses det (åter igen)¹⁶ som fint att lägga ner tid på mat:

Lundgren: ”Pulversoppa har inte samma status idag. Men på den här tiden så tycker man den var väldigt bra för den är så himla smart [...] I vår tid sen, 2000-talet, då är det ju fint att lägga tid på mat.” (1960-talet 00:06f.)

Stefano Cattenacci, kock: ”Tillagningstekniken har ju blivit heelt annorlunda idag kontra 80-talet självklart. Bara det här att vi ska göra en fiskpaté i mikrougnen på högsta effekten är väl inte riktigt så man jobbar med idag.” [...] ”Jag tror [fiskpatén] kommer bli ganska äcklig.” [...]

Erik: ”Din ton, tycker du att den är för enkel eller?”

Cattenacci: ”Ja den är alldeles för enkel. Skulle man servera den idag så skulle det inte funka så bra. Sen så är den ju ganska gryning. Man jobbar ju på ett helt annat sätt idag när man gör en färs.” (1980-talet 00:06, 00:09)

I våra ögon har mattillberedningen idag nått den punkt där vi vet hur råvaror ska användas ”rätt” för att det ska bli sunda och samtidigt framförallt goda maträtter:

Tareq Taylor, kock, skrattande: ”Det gör lite ont i hjärtat ändå – för jag vet att allt det här hade kunnat varit fantastiskt gott, men jag har varit receptslav.” (Romantiken 00:16)

Malin Söderström, kock: ”Man har precis börjat äta makaroner, man vet inte exakt, riktigt hur man skulle använda det. Så det fanns både till dessert och lite förrätt och varmrätt.” (Nationalromantiken 00:16)

Elisabeth Johansson, kock: ”Och man visste inte riktigt vad man skulle ha det till så man använde ju liksom avokado till desserten och bananer i varmrätterna.” (1970-talet 00:06)

Det som är gemensamt för maten över tiden är att det är en grundförutsättning för livet, men annars varierar både vad som uppfattas som äckligt och även vad syftet med maten ska vara. Ibland fokuseras det på hälsa, som på stormaktstiden där det

16 Den stora skillnaden till tiden innan fabriksmat är förstås att vi idag kan välja om vi vill lägga ner tid på mattillagning eller inte, medan man tidigare helt enkelt var tvunget att ta sig tiden.

var viktigare att kroppsvätskorna kom i balans än att kombinationerna smakade gott (Stormaktstiden 00:10ff.) och 30-talet där man genom att äta hälsosam brödmat skulle bidra till att förbättra folkhälsan (1930-talet 00:01,00:35,00:42). Ibland låg fokuset mer på att visa hur världsvan och modern man var, som på den oskarianska tiden genom exotiska inlägg (00:15) eller genom sockret i romantiken (00:27). Som Lotta uttrycker det, är vad som är gott kulturellt betingat:

”Men en glad insikt som jag tar med mig det är det här med gott, det är knutet till kultur. På frihetstiden så tyckte de att karp i blodsoppa var god. Det mesta här livet måste man lära sig tycka om. Komule, stuvning, frihet, jämnlighet och systerskap – först blir man rädd, sen blir man van och sen klarar man sig inte utan.” (Frihetstiden 00:57f.).

Civilisationsprocessen

Erik: ”Vi har svårt att äta 1500-talsmaten. Den är så gammal så att den blir för konstig. Det är som det, det smakar hund- eller kattmat för mycket. Men jag försöker ändå.” (Vasatiden 00:44).

Genom att sätta mat i en främmande kontext, som i en historisk annorlunda kultur blir äcklets kulturella betingelse och den västerländska civilisationsprocessen synlig (Menninghaus 1999:168). Den västerländska kulturen ser ”civilisation” som uttryck för det som har uppnåtts och förfinats gentemot det ”primitiva samhället” (Elias 1978:1f.). Det handlar inte om att bedöma vad som är rätt eller fel utan hur, vad som uppfattas som skamligt eller obehagligt, har förändrats. Inget beteende till bords är självklart utan vad som är ”naturligt” beteende beror på var tröskeln till vad som är acceptabelt och var äckelgränserna är lagda av samhället (ibid:74).¹⁷ Genom att se på samma sak, som matvanor över tid, kan utvecklingen av beteendemönster synliggöras (ibid:LXXIII). Vidare är en människa alltid både individ och samtidigt en del av ett samhälle (Douglas 1997:164, Elias 1978: XVIII). Därmed blir det tillräckligt att, som i *Historieätarna*, se på några få människors beteende när (eller vad) de äter för att få en uppfattning om det karakteristiska samhällsdragen av en tid. Sålunda blir *Historieätarnas* re-enactment ur matkulturell aspekt en legitim ingång till historieförståelse.

Från och med renässansen sker enligt Elias (1978:93) en större förändring i hela samhället. Förändringen kan förklara varför Lotta och Erik har större svårigheter att äta Vasatidsmaten. De, i våra ögon, primitiva beteendeformerna på medeltiden blir allt mer förfinade i och med att en ny överklass uppstår på 1600-talet som ömsesidigt utsätter sig för större social kontroll. Förfinat beteende blir det nya sättet att distingera sig från folket och motivera överskiktens sociala överlägsenhet. Inte mera statusen av att tillhöra krigarklassen men kulturen blir legitimationen. Över århundradena växer denna kontroll sig till en självkontrollsvång som varje människa omedvetet utövar över sig själv (Elias 1978:LXXVI,103ff.). Om man därtill som Brian Fay (1996:39f.) ser jaget som process, där mycket av ens självuppfattning härrör från andra, då kan slutsatsen dras att det samhälle en människa lever i ”installeras” i henne och hon lär sig läsa sin kultur och vad som anses vara godtagbart beteende.

¹⁷ Med uttryck som ”äckelgräns” eller ”tröskeln till vad som är accepterat beteende” syftar jag till Elias begrepp ”Peinlichkeit”, som han använder i sammansatta ord som ”Peinlichkeitsschwelle” eller ”Peinlichkeitsstandard”. I min tolkning blir Elias aspekter av obehag och äckel viktigare än ”pinsamhet”, i betydelse av att göra bort sig, varför jag använder mig av ordets mer ursprungliga betydelse ”Pein”.

Lotta och Erik är kanske inte olika den historiska människan kroppsligt, men samhället har ändrat sig och därmed de, vilket gör det svårt eller omöjligt för dem att släppa den inlärd självkontrollen om vad som exempelvis är äckligt. Utöver att det är omöjligt att helt frigöra sig från sin bakgrund går det dessutom inte att låtsas vara någon annan för att uppleva dennas värld, just eftersom man är medveten om att man låtsas (Fay 1996:14). Lotta och Erik är fullt medvetna om att de re-anactar och därmed låtsas vara historiska människor, utan att bli dem. Mentalt ligger programledarnas äckelgräns någon annan stans än den historiska människans. Denna mentala inprogrammering är så stark att den undermedvetet, genom självregleringen, även får inverkan på deras kroppar och förklarar varför Lotta och Erik får oöverkomliga protestkräkningar av Vasatidsmat som dåtidens människa klarade äta.

Ju mer ”civiliserat” ett samhälle är desto starkare blir dessutom avskyn mot sådant som på ett mentalt plan känns ”orent”, eftersom det civiliserade samhället har distanserat sig från mer naturligt beteende genom att använda sig av krystade fasoner (Menninghaus 1999:168). Enligt Douglas är orenhet främst ett tecken på oordning. Vad som uppfattas som smuts ändras i olika samhällen, men det kränker alltid en ordning och framkallar önskan att kvitta sig med smutsen och återställa ordningen i omgivningen (Douglas 1997:10). För programdeltagarna känns det ovant att äta med händerna trots att detta är mer omedelbart och enklare. Dagens rättfärdigande av distanseringen är att bestick är mer hygieniskt, men i och med att uppfattningen om vad smuts är ändrar sig, växlar även vad som anses vara hygieniskt (ibid:17). Följaktligen har det åter igen att göra med förflyttade trösklar av vad som uppfattas som motbjudande. När något börjar upplevas som vidrigt söker man i efterhand legitimerande förklaringar, som hygieniska skäl (Elias 1978:172). Av den orsaken uppfattar Lotta det som ”usch vilken grisestämning” när hon ska äta med händerna ur ett delat gemensamt fat (Romantiken 00:34). När något börjar uppfattas som äckligt ska det bli osynligt (Elias 1978:163).

Hela döda djur på matbordet

Så har i dagens samhälle även skett med djurisk föda. Mat möjliggör liv, men kräver alltid en form av förstörelse i själva ätprocessen (Gottschalk 2008:50). Det blir allra tydligast med kött. Enligt Elias ger även människans inställning till kött upplysningar om det samhället hon lever i (Elias 1978:157). Från att på medeltiden ha dukat upp hela döda djur som lamm, kaniner eller fåglar med fjädrar, och som i ärofylld uppgift styckades på bordet, vill dagens människa inte ha insyn i själva processen från djur till kött (Elias 1978:159f.,163). Nutidsmänniskan ser inte det djuret hon förtär i den standardiserade och paketerade bit kött hon köper (Malamud 2012:67f.). I samband med civilisationsprocessen har hon distanserat sig allt mer från allt som kan upplevas som djurisk karaktär i maten. I och med att hushållen krympte och hantverk flyttas ut från hemmet, blev det enbart slaktarens uppgift att ta hand om

styckningen (Elias 1978:161f.). Följden har blivit att det numera känns äckligt och orent att ha döda djur eller igenkännbara delar av dem på matbordet, som när Lotta fylls med ”fasa och äckel” över senapspanerade grissknorrar, inte ”tycker [...] det här är mat” och att det känns ”konstigt [...]att se] skelettraden som nån slags ryggrad fast på något äckligt urtidsdjur” (1960-talet 00:12ff.). En annan stark reaktion är följande exempel, där inte bara gästen känner sig chockerad men även kocken har svårt för tillberedningen:

Niklas Ekstedt, kock: ”Nej det är ju helt bisarrt alltså”, han skrattar, släpper tillberedningen där han precis sticker genom små fåglars huvud genom en större fågels kropp, vänder sig bort, tar sig för ögonen och ryser med hela kroppen, ”AAAoooooh! Det ser ut som en liten fågelunge som sticker ur, nej jävlar”, han tar sig för ögonen och vänder sig bort ännu en gång, ”Det här är helt sjukt. Vad är det här för rätt alltså”.

Sen serverar han måltiden.

Julia Frej, gäst: ”Men gud!”, hon skrattar uppskakad, ”Oh Gud det är så himla speciellt ... Oh nej! Det är små bebisar också!”, hon håller sig chockerad för pannan och skrattar, ”Jag orkar inte”. (Frihetstiden 00:26f.)

Grönsaker spelade enligt Elias (1978:159) knappt någon roll på medeltiden. Idag får de däremot ha sin naturliga form. Ja, det krävs kanske till och med, som Lottas ironiska uttalande om 60-talets grönsakspulversoppa visar: ”Gud vad bra att grönsakerna är i pulvret” (1960-talet 00:06). Vad är det som har hänt? Steve Loughnan, Bastian Brock & Nick Haslam menar att äckel mot djurisk mat framkallas antingen ur antagandet att kött i större grad sprider sjukdomar eller ur moraliskt äckel. Eftersom hygieniska skäl används för att legitimera förskjutna vämjelsetrösklar torde det främst bero på det moraliska dilemmat. Dilemmat har uppstått när djur alltmer upplevs som till någon grad intellektuella och mer lika människan (Loughnan et al. 2014:105). Det förklarar även varför hel fisk (som kan upplevas vara ganska olik människan) känns mindre obehagligt på bordet än fåglar och däggdjur. Med denna förflyttade se-hela-döda-djur-äckelgräns klarar dagens människa delvis inte ens gå in i en slaktarbutik, eller hon avstår helt från att äta kött (Elias 1978:161).

Ett andra sätt, bredvid det moraliska, för att tolka den förflyttade äckelgränsen, är Douglas teori om ordningen som skapare av äckel, vilken innebär att människan känner aversion mot anomalier eller tvetydigheter som inte passar in i fördefinierade kategorier (Douglas 1997:58f., 233). Därmed utlöses vämjelse genom sådant som är dallrigt, slemmigt, grötigt, kletigt eller halvflytande (Menninghaus 1999:30). Många av dessa konsistenser förekommer i *Historieätarna*. Tvetydigheter som skapar äckel för Lotta och Erik är exempelvis 1920-talets dallrande Jell-O, Vasatidens slemmiga komage fylld med inälvor, frihetstidens grötiga fattiggröt eller den halvflytande inälvsgrutan på stormaktstiden. För dagens människa uppstår även ordning i att ha döda djur på bordet. Det döda djuret blir tvetydigt då det varken är levande eller en

bit paketerat respektive tillagat kött, utan fortfarande ser ut som ett djur samtidigt som det ska föreställa mat, vilket gör att det blir oaptitligt och kostar självövertvinning att äta. En annan oordning som uppstår är genom inälvor. Inälvor har en funktion att fylla i en levande kropp, men placerade på tallriken upplevs de som oordning och påminner allt för tydligt om den roll de haft i djuret. I *Historieätarna* blir dock även tydligt att det till en viss grad går att upphäva eller i alla fall lära sig kringgå de aversionströsklar som gäller i ens samhälle. Exempelvis vänjer Lotta och Erik sig. De reagerar inte så starkt eller ibland inte alls på diverse hela djur eller inälvor medan gäster och experter upplever kulturchocken mycket starkare och kan ha svårare för det. Det samma gäller för publiken, som inte heller har en hel vecka att vänja sig utan inom en timme konfronteras med diverse maträtter som går emot dagens äckeluppfattning, etikett och känsla av ordning och hygien.

Äcklets språk och varför det lämpar sig för re-enactment

Ur exemplet med, över tid **ändrad** äckel mot hela djur på bordet, kan man avleda ett mer allmänt äckel-språk som används i *Historieätarna*.

Egentligen är äckel en skyddsreaktion mot exempelvis rutten mat genom kräkning (Menninghaus 1999:7,30). Det är ett instinktivt kroppsligt uttryck, som människan överväldigas av och inte kan kontrollera, samtidigt som hon är mycket medveten om att det sker (Menninghaus 1999:8). Lotta och Erik kan inte hejda sina protestkräkningar i Vasatiden, vilket försäkrar TV-publiken om matens autenticitet och tydligare än alla ord visar hur vidrigt den smakar. För programledarna utlöses äcklet genom omedelbarhet som smak, lukt eller känsel. Men äckel kan även utlösas av syn eller tankar (Menninghaus 1999:7,30). Vilket är fallet för publiken. Det visar också att samtidigt som äckel är en mycket subjektiv upplevelse, är äckelkänslor något som alla människor delar¹⁸ och därför kan relatera till (Menninghaus 1999:9,171). Därigenom lämpar sig äckel som förmedlare av Lotta och Eriks upplevelser. Gynnsamt tillkommer människans hunger efter medierade känslor. Ju extremare det TV-programdeltagare måste ta sig igenom desto större blir också publikens intresse (Lamb 2008:244f.). Redan på 1800-talet ledde denna hunger till att konsten, som är en form av medierade känslor, såg sig tvungen att ta till allt starkare känslor för att tillfredsställa publiken. Aversion är en sådan stark känsla (Menninghaus 1999:18). Möjligen är detta vad som åter igen sker idag, bara genom ett nytt medium. TV är i sig själv ett medium som lever av bilder och av att förmedla (instinktiva) känslor (Stivers 1999:67). Kanske har TV-publiken blivit van eller mättad på andra känslor som TV:n kan förmedla och det behövs starkare känslor, så som vämjelse för att stegra den känslolösa upplevelsen. Att äckel upplevs som så intensiv beror på att den skapar känslan av existens, här och nu (Menninghaus 1999:506f.). Poängen är

18 Har man aldrig känt äckel så är det för att man aldrig träffat på något som framkallar äckel (Menninghaus 1999:9).

att äckel är en så intensiv förnimmelse att den går långt utöver en föreställd känsla eller en förmedlad via TV. Snarare skapas en känsla som TV-publiken på riktigt återkänner, eller re-enactar. Enligt Aurel Kolnai uppstår äckel främst genom lukt, sedan känsla och minst genom syn (Menninghaus 1999:29). Men även synkänslan kan vara så våldsamt att betraktaren själv kräks – som när hon ser på hur någon annan äter något motbjudande (Menninghaus 1999:165f.). Det stödjer därmed tanken om tvåstegs-re-enactmentet och att *Historieätarna*-tittarna inte enbart ser på ett re-enactment men själva upplever känslor som skapar existentiell autenticitet och en verklighetsupplevelse. Inte minst, då, som Moses Mendelssohn och Immanuel Kant påpekar, äckel alltid är en verklighetsupplevelse: ”Es ekelt mich, also erfahre ich etwas als unbedingt wirklich (und nicht Kunst)”¹⁹ (Menninghaus 1999:18). Äckel kan inte uppfattas som överkligt, inte ens om det medieras (Menninghaus 1999:544f.). Risker däri, att TV-publiken möjligen kan blanda ihop sin verkliga känslomässiga upplevelse som uppstår genom syn-äcklen med något som de uppfattar som en verklig upplevelse av dåtiden (vilket det aldrig kan bli, inte ens genom re-enactment) åtgärdar *Historieätarna* genom att blanda dessa känsloupplevelser med fakta och reflektion.

Äckel och obehag

Jean-Paul Sartre går ett steg vidare och hävdar att äckel är *det* sättet att få autentisk kontakt med verkligheten och den egna existensen. Han menar att äckel är något alltid närvarande som inte går att undanfly och i följd därav framkallar de verkligaste upplevelserna av att existera: ”La Nausée [...] c’est moi”. Om man själv är det äcklet man förnimmer omvandlas aversion, från att vara en negativ upplevelse, till en positiv, glädjefylld känsla av att leva (Menninghaus 1999:507ff.). Applicerat på publiken bekräftas detta, då de njuter av, ja underhållningen består i att de äcklas. Livsglädjen uppstår kanske dock snarare genom att publiken fröjdas över att inte behöva äta den motbjudande maten själv eller leva i dåtiden.

”Som vanligt en timme av njutning (jag slipper ju äta historiematen).” (Bergstrom 2014b)

I enlighet med Friedrich Nietzsche uppstår även njutning genom att se andra erfara obehag, särskilt ifall man själv orsakar plågan (Menninghaus 1999:235). Ursprungligen härrörde detta ur kampen och jakten som var del av de omedelbara livsnödvändigheterna och således även blev till en glädje i livet. På medeltiden kunde detta nöje ta sitt uttryck i samband med vållande av död och lidande, som stympning av människor eller jakt på djur (Elias 1978:266f.). Därmed *var* det lustfyllt med hela

19 ”Det äcklar mig, alltså upplever jag det nödvändigtvis som äkta (och inte som konst)” (författarens översättning)

döda djur på bordet (Elias 1978:162). Idag, i och med förskjutningen av trösklarna för accepterat beteende, får behovet av att vålla obehag sitt uttryck genom att se på. Från barndomen lär nutidsmänniskan sig att tillfredsställa den lusten genom en mer passiv och anständig form, som Elias benämner ”dagdrömsaktig [...] identifikation”,²⁰ snarare än på mer omedelbara och djuriska vis. Därigenom har mycket av det som sågs som lust blivit oanständigt, ja perverst i dagens samhälle (Elias 1978:192f.,280ff.). Men genom mediering av äckel skapas den nödvändiga distansen för TV-tittarna och de får inom sig rysa av äckel och nöje och tänja lite på gällande beteendenormer utan att själv bryta mot dem, särskilt då programmet samtidigt förser dem med kunskap.

Vidare har vad som är gott eller äckligt estetiserats. Det hade ingen betydelse om något smakade gott när det handlade om att bli mätt och överleva, men i och med att dagens västerländska människa har ett överflöd av mat kan hon välja att njuta av det hon tycker är läckert. Idag förväntas endast barnmat vara lite smaklös och tråkig, vilket syns i de upprepade jämförelserna av barnmat med historisk mat som makaronpuddingen och ugnspannkakan på nationalromantiken (00:13, 00:16), den falska aprikoskrämen på beredskapstiden (00:33) eller grytkonserven med potatis på 1960-talet (00:29). I och med att varje individ som barn måste lära sig de gränser för acceptabelt beteende som uppstått över århundraden i samhället, kan man i det lilla barnet ännu urskilja ett mer ursprungligt tillstånd av människan (Elias 1978:173,203). Därmed tillåts barnet ha matpreferenser som sedan kommer förfinas.

En annan aspekt av estetiseringen är just att köttet inte ska vara blodigt eller rörigt. Den ideal-vackra kroppen är hel och ren. Dras huden av (och köttet blir synligt) så blir kroppen motbjudande (Menninghaus 1999:126). Likaså förstör organen intrycket av en hel kropp och blod och andra ”äckliga kroppsvätskor” (Menninghaus 1999:84,123). Allt detta är inget man vill ha på sitt matbord, inte minst eftersom det både påminner om döden av en annan levande varelse och blir en påminnelse om ens egen kroppslighet och dödlighet. Bredvid Vasatidens ruttna sill var Vasatidens komage fylld med inälvor möjligen det som programledarna hade svårast för att äta (eller inte alls fick ner). Det som är på insidan av ett djur ska förbli där, inne i en hel, levande och oäcklig kropp och definitivt inte placeras ut-och-in-vänt på matbordet.

Även om det för dagens människa känns som hon har genomgått en utvecklingskedja av framsteg och tagit bort allt äckel ur maten, så visar det faktum att andra tider kunde uppfatta sådant som är vanligt eller gott idag²¹ som äckligt, att olika tider och livsstilar njuter av olika saker.

---

20 författarens översättning

21 Vasatiden ansåg kräftor som motbjudande (Vasatiden 00:17) och romantiken upplevde färsktillagat, mjukt kött i stället för blötlagt, torkat kött som obehagligt (Elfström 2014).

Äckel-skrattet och tabu-skrattet

Just tänjandet av de rådande beteende- och äckelgränserna och de därav följande kulturkrockarna utgör underhållningen i *Historieätarna* och leder till massor av skratt. När kockarna serverar och presenterar maträtter, ingredienser och de i våra ögon märkliga tillagningstekniker skrattas och flinas det mycket. Likaså när de tillreder maten och undrar hur den ska smaka. En del av förklaringen ligger troligen i den njutning människor får av att se obehag hos någon annan, i kockarnas fall genom att programledarna måste äta deras mat. Men även Lotta, Erik och deras middagsgäster skrattar när de provar maten och det inte enbart när det smakar överraskande eller ovana rätter utan också vid de tillfallena när de egentligen nästan spy. En aspekt som bidrar till detta är förstås att de blir berusade av all alkohol de dricker, vilket nog gör sitt till att deltagarna både står ut med mer äckel och samtidigt låter dem släppa sin självkontroll och därmed de inlärda betendenormerna något. Men det är inte hela förklaringen.

Det finns två typer av skratt som fungerar som kompensationshandlingar, vilka jag benämner **äckel-skratt** och *tabu-skratt*. **Äckel-skrattet** har att göra med Menninghaus teori om att det i äcklets ”nej” alltid samtidigt finns ett omedvetet eller öppet bejakande. Det blir en del av lusten, eller njutningen och kan därmed kopplas till skrattet i form av ”verlachen”, alltså ett bort-skrattande. Både äckelframkallad kräkning och skratt är plötsliga urladdningar av en spänning som gör att äcklet kan övervinnas (Menninghaus 1999:20). Mycket av det som åts i historien, klassas idag inte mera som mat och det kostar övervinning för Lotta och Erik att tvinga sig att äta det. Därigenom byggs spänningar upp som de måste kvitta sig med, antingen i form av kväljningar och kräkningar eller i skratt. Det samma gäller för publiken, dock snarare i form av rysningar eller skratt, då de inte äter på riktigt. Genom skrattet förlöjligas det äckliga, det blir mindre kränkande och snarare komiskt eller upphöjt (Menninghaus 1999:20, 255). Båda delar kan ses i *Historieätarna*. Det äckliga blir komiskt, det blir själva kärnan i underhållningen i programmet, samtidigt som det lyfts upp på ett högre nivå genom att bli historisk bildning av TV-publiken.

Den andra formen av skratt, *tabu-skrattet*, kan, bredvid reaktioner som motvilja eller chocktillstånd, uppstå när man inte kan inordna något i sina mönster (Douglas 1997:58). Eftersom Lotta, Erik och TV-publiken har dessa mönster gemensamt delar de den ömsesidiga upplevelsen och denna sorts skratt. Vad som händer är att ett leende eller undertryckt skratt kan ses som uttryck för att gällande tabun har kränks (Elias 1978:185). Programledarna bryter hela tiden mot det samtida samhällets gällande normer och måste därmed övervinna sin självreglering. Det blir synligt i Lottas uttalande om att ”det är som att man blir lite förvildad av att göra *Historieätarna*” (Haldert 2014).

Dessutom blir *tabu-skrattet* en sorts ironi. Enligt Fay kräver ironisk humor att man skapar en kritisk distans till det man gör sig lustig över (Fay 1996:33). Den kritiska distansen är förstås lätt att skapa till historisk mat, den är rentav given från början, men det kan även skapa en kritisk distans till dagens matvanor. Som Fay påpekar

uppnås distansen genom att något som brukar vara på ett visst vis är annorlunda (så som maten i *Historieätarna*) vilket har en frigörande effekt i och med att det lyfter fram att man skulle kunna vara någon annan än den man är (Fay 1996:34). Hade dagens människa levt på Vasatiden hade den tidens mat inte varit konstig. Samtidigt som maten distanserar dagens människa från den historiska skapar den en relation till henne. Skrattet i programmet och framför TV-skärmarna i hemmen fungerar som en bro mellan nu och då.

Re-enactment, äckel, mediering och autenticitet – cirkeln sluter sig

Om det finns något som inte ändrar sig genom tidens gång så är det väl att människan måste äta för att leva. *Historieätarna* väljer därmed en ingångsvinkel till dåtiden som alla människor kan förstå och som låter historien framstå som mindre avlägsen och svårbegriplig. Därmed ansluter *Historieätarna* sig även till den aktuella trenden av att närma sig det förflutna ur ett kultur- eller mentalitetshistoriskt perspektiv, vars popularitet inte minst bekräftas av programmets tittarsiffror. När den subjektiva erfarenheten hamnar i fokus krävs oundvikligen ett avkall på något av historieskrivningens objektivitetsideal. Exakt historisk kunskap om hur statarnas gemensamma matskål såg ut eller vad den vägde blir tämligen oväsentlig om målet är att veta hur det var att leva (och äta) som statare under den oskarianska tiden. Dock var denna studies mål, som påpekat i inledningen, inte att ansluta sig till diskussionen huruvida subjektivt re-enactment kan generera historisk kunskap eller inte. Snarare handlade det om att undersöka hur *Historieätarna*, genom att med sina egna kroppar leva i och återuppleva dåtiden, skapar en känsla av historisk autenticitet för TV-publiken.

Trots att maten och dess tidsbetingade olikhet tar en stor och självklar plats i programmet kom insikten om vilken helt avgörande roll äcklet spelar överraskande. Äckelkänslorna som den historiska maten framkallar bidrar i stor grad till att tvåstegs-re-enactmentet kan uppstå. Sinnesförnimelsen av vämjelse är så stark att den direkt och indirekt, genom syn eller tanke, bidrar till både programledarnas intryck av att befinna sig i en annan tid och till publikens intensifierade dåtidsupplevelse. På så sätt är programledarna och publiken med om egna kroppsliga reaktioner i form av skratt, rysningar eller kväljningar. Äcklet blir programmets språk. Å ena sidan kommunicerar det helt konkret från historien till nuet. Å andra sidan kommunicerar Lotta och Erik med hjälp därav intensivare med publiken i och med att aversion, som instinktiv kroppsreaktion, uppfattas som autentisk och trovärdig. Samtidigt är avsky en sinneserfarenhet som alla människor delar och därmed kan identifiera sig

med. Inte enbart genom att inkludera experter och historiska bakgrundsfakta går programmet utöver den "lilla historien", utan även, på ett mindre medvetet och synligt plan, genom att visa hur tröskeln för vad som uppfattas som acceptabelt, både när det gäller äckel och underhållningspreferenser, har förflyttats. Alla, bildade som obildade, nutida som dåtida människor upplever äckel i samma mån. På grund av att äckel utgör en lockelse kan vi lära något om samhället och det ger inte minst inblick i civilisationsprocessen.

Genom att fokusera på och följa samma företeelse genom olika tider, som vardagslivet och i detta fall särskilt maten, kan den process som ägt rum bli synlig. Likaså kan det visa sig att historiska fenomen eller beteenden som vid första blick förefaller vara helt väsensskilda de nutida möjligen likväl kan ha samma grundmotivationer, som att äckel är en skyddsfunktion mot det som anses vara dåligt eller att människan alltid tyckts ha tilltalats av underhållning baserad på andras obehag. Samtidigt blir det påtagligt hur det omgivande samhället och kulturen influerar människans uppfattningar och värderingar. Det handlar i civilisationsprocessen inte om vad som är rätt eller fel beteende och heller inte om en "framstegsberättelse", där den nutida människan blir målet av en utveckling, utan snarare om att uppmärksamma vad som har ändrat sig. Upplevelser av vad som smakar gott eller vad som anses vara fint beteende är inte "naturligt" utan kulturellt betingat. Civilisationsprocessen handlar således om att avgränsa sig från det som upplevs som "primitivt" till en viss tidpunkt och över århundradena har det inneburit allt större strävan efter distans från det "djuriska". I distanseringsprocessen går människan från att "göra det själv", eller "ta på det" till att i stället "se på" eller enbart indirekt "röra vid". På medeltiden uppfattades det enligt Elias (1978:267) som ett nöje att stympta krigsfångar. Det var fint att stycka hela djur på bordet och det fanns inget att anmärka på att äta med händerna. Från vår synpunkt, där vi, helt olíkt djur, äter med bestick, ja inte ens tillåter något i det paketerade köttet påminna om sitt animaliska ursprung och där vårt bestialiska nöje att se andra människor i obehagliga situationer har förflyttats till TV-skärmen, beter den historiska människan sig primitivt och djuriskt. Vi har förfinat oss själva och uttrycker det genom estetisering av hur vi äter, vad vi äter, hur och av vad vi underhålls. I och med att trösklarna för godtaget beteende och vad som upplevs som motbjudande växer fram kulturellt socialiseras man, enligt Elias (1978:203) som barn in i det som gäller, vilket förklarar både varför barn kan framstå som mindre "civiliserade" och varför historiska människor i våra ögon kan verka barnsliga. En intressant fråga skulle vara om barn, som inte ännu anammat rådande smak och beteendemönster som naturliga skulle reagera annorlunda på historisk mat än vuxna. Vid några enstaka tillfällen deltar barn i *Historieätarna*, men mer material för att undersöka denna fråga kommer kanske årets Julkalender (2015), som omsätts av just *Historieätarna*, kunna bidra med.

Det som blir tydligt är att varje tids människa lever så som det behövs och hon tycker det passar just då. Det som ses som ett minus i efterhand upplevs för det mesta inte som ett sådant i den egna tiden. Som Peters (1999:255) påpekar är det lätt att bli blind i den egna tiden och uppfatta nutiden som det "normala" eller bästa, men genom att se på historien kan ögonen öppnas för denna blindhet. För TV-publiken

innebär inblicken i olika historiska vardagar, inte minst då epokerna presenteras hulle om buller, att myten om en framstegsberättelse kan brytas och insikten att varje kultur måste dömas utifrån sina egna premisser. Fays (1996:176) uttalande om att människor i (rumsligt) olika kulturer har generella likheter men även specifika olikheter kan likaså appliceras på tidsligt olika kulturer. Vi idag har andra matvanor, andra botmedel mot sjukdomar och lever i ett annat sorts samhälle som kräver andra beteendemönster och värderingar, men det finns ändå någon djupare och grundläggande likhet, som exempelvis att både kultur och status uttrycks genom matvanor. Erik sammanfattar det ganska träffande när han säger:

”Men en sak som jag har blivit lite rörd av är hur moderna alla verkar ha gått runt och känt sig [...]. Fastän de för oss känns så mossiga. Det här gör ju att man blir lite orolig för bilden av oss idag, vi kanske inte heller är så himla moderna som vi känner oss.” (Oskariansk tid 00:57).

För att på ett så givande sätt som möjligt vinna insikter ur det historiska arvet som lämnats oss krävs olika tillvägagångssätt i olika sammanhang. Varför välja att antingen objektivt studera eller subjektivt återuppleva historia? I kombination kan en komplexare bild uppstå. I *Historieätarnas* re-enactment förenas kunskap om dåtida fakta med hur det kändes att röra sig i historiska kläder och uppleva hur deras mat smakade, med Collingwoods re-enactment som bygger på mental inlevelse i den kultur och tid man försöker närma sig. Därmed försöker *Historieätarna* vinna kunskaper om eller förklaringar till varför nuet och nutidsmänniskan är som de är. I ett samhälle där mest fokus ligger på det egna jaget och nutida livet finns en risk att hamna i en evig nutid utan kunskap om ens hur de närmaste generationerna levde (Beck 2000:216). Det som låter som en motsats, att det samtidigt finns en populärhistorietrend och en individualisering som fokuserar på nutiden behöver inte vara det eftersom just den mer subjektiva ingången till historien motsvarar en mer individualistisk syn. Mot denna bakgrund är *Historieätarna* ett välkommet program. Det kan bidra till att sätta perspektiv på nuet, att främja förståelse för tidsligt främmande kulturer och möjligen i en förlängning även rumsliga. Valet att åstadkomma det genom att främst fokusera på den subjektiva upplevelsen passar TV-formatet och faller då även i smak med den individualistiska människans sätt att se på världen. Det som uppstår är kommunikation från individ till individ – både från då till nu och från programledare till TV-tittaren – hur skulle *jag känt om jag* levde då?

Slutligen har det blivit dags att knyta ihop säcken. Vad förenar re-enactment, mediering, autenticitet och äckel? Vissa upplevelser och känslor är betydligt svårare att förmedla än andra. Hur kall man blir av att leva i ett gammalt slott på riktigt eller hur svettig man känner sig i en nylonskjorta kan publiken knappast verkligen leva sig in i genom mediering. De får en aning om, men ingen personlig historieerfarenhet på den egna kroppen. Äckel däremot är en så stark förnimmelse att den bättre än någon annan subjektiv upplevelse ägnar sig åt att effektivt mediera en faktisk känsla och att skapa ett enastående intryck av äkthet. Äckel får medierade andrahandsfarenheter att kännas som omedelbara förstahandsupplevelser och skapar därmed verklig inlevelse, tvärs över tid och rum.

Empiriska källor

Läsarkommentarer

- Bergstrom, I. (2014a). Jag stod knappt ut med att se på ”maten” på faten... [Facebook-kommentar]. Äntligen måndag! Det kan tyckas att man sysslade med en del udda... [Facebook-inlägg], 15 december. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-30)
- Bergstrom, I. (2014b). Som vanligt en timme av njutning... [Facebook-kommentar]. Tack för ikväll! Nån som kan esperanto?. [Facebook-inlägg], 22 december. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-30)
- Carlsson, A. (2012). Tack för kvällens avsnitt!!! Så äckligt, så roligt, underbart!!! :). [Facebook-kommentar]. Historieätarna. Frihetstiden (1718-1772)! Dit ska vi ikväll... [Facebook-inlägg], 13 december. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-29)
- Carlsson-Klauzner, C. (2012). Varför är Historieätarna så bra?. MED ÖGA FÖR HISTORIA. [blogg], 09 december. <http://historia-cck.blogspot.se/search?updated-min=2012-01-01T00:00:00%2B01:00&updated-max=2013-01-01T00:00:00%2B01:00&max-results=10> (hämtad 2015-05-14)
- Chow, P. (2014). (y) för att ni faktiskt äter maten. Det hade inte jag gjort. [Facebook-kommentar]. Vi har fått några reaktioner på maten i 1960-talsprogrammet... [Facebook-inlägg], 02 december. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-30)
- Genberg, E. (2015). Underbart! Ser fram emot att få skratta, glädjas, äcklas lite och helt enkelt underhållas av dessa två historieätare. [Facebook-kommentar]. Historieätarna har uppdaterat sin omslagsbild. [Facebook-inlägg], 01 januari. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-29)
- Helena (2015). Vilken kul idé att ha middagsbjudning från olika årtal! [blogg-kommentar]. HISTORIEÄTARNA - FEMTIOTALET. SKATTKISTAN [blogg], 16 januari. <http://skattkistan.blogg.se/2015/january/historieatarna-femtioalet-2.html#comment> (hämtad 2015-04-29)

- Jarvid, T. (2015). Kristen tro är historieätarna fast tvärtom. Vandra vägen – Låt oss slå följe en bit [blogg], 28 februari. <http://blogg.svenskakyrkan.se/vandravagen/2015/02/28/kristen-tro-ar-historieatarna-fast-tvartom/> (hämtad 2015-04-29)
- Johansson, F. (2014). Stort tack för att ni offrat er för att beskriva historien.... [Facebook-kommentar]. Behöver ni matinspiration för nyår? Kolla sista mixen av... [Facebook-inlägg], 29 december. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-30)
- Karlsson, J. (2013). En fascinerande programserie. Se den... [Facebook-kommentar]. Grattis till er som missade första säsongen... [Facebook-inlägg], 14 juni. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-30)
- Kristiansson, M. (2012). Nya hysteriska programmet ”Historieätarna” och ett litet snack med Lotta Lundgren och Erik Haag. Bake my day. [blogg], 13 november. <http://bakemyday.se/nya-hysteriska-programmet-historieatarna-och-ett-litet-snack-med-lotta-lundgren-och-erik-haag/> (hämtad 2015-04-29)
- Kvartoft, C. (2014). Hej @lotsoflundgren vad fantastiska ni är i #historieätarna! 1500-talets meny gav kväljningar även i tv-soffan :). [Twitter], 16 december. <https://twitter.com/elisabethland/status/547463320677384192> (hämtad 2015-04-29)
- Landström, E. (2014). Årets mest spännande fruktsallad serverad på bordet. Tack #Historieätarna och @lotsoflundgren för bra tips. [Twitter], 23 december. <https://twitter.com/camillakvartoft/status/544915815896993792> (hämtad 2015-05-13)
- Nakunzi, M. (2012). ”Jag fattar verkligen inte hur de får i sig allt i #historieätarna #Äckel!!!!”. [Twitter], 13 december. <https://twitter.com/search?f=realtime&q=%20fattar%20verkligen%20inte%20hur%20de%20får%20i%20sig%20allt%20i%20%23historieätarna%20%23Äckel%21%21%21%21%21&src=typd> (hämtad 2015-04-30)
- Patrik. (2014). Nyårsafton förbereds i köket och tankar om folkhemmet ekar. PATRIKSPLANALTO.BLOGG.SE. [blogg], 30 december. <http://patriksplanalto.blogg.se/2014/december/nyarsafton-forbereds-i-koket-och-tankar-om-folkhemmet-ekar.html> (hämtad 2015-04-29)
- Ragnarsson, J. (2012). Har blivit inspirerad av #Historieätarna och bjuder på ostfondue #lördagskväll. [Twitter], 01 december. <https://twitter.com/cajeli/status/274948780065959936/photo/1> (hämtad 2015-04-29)
- Rosén, J. (2012). Ni har inspirerat oss i vår familj.... [Facebook-kommentar]. Historieätarna. TACK för all fantastisk respons alla kära tittare... [Facebook-inlägg], 6 december. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-29)
- Swärdh, L.G.V. (2013). Men inga fler kycklinghuvuden tack... [Facebook-kommentar]. Och där började sista programmet från säsong 1... [Facebook-inlägg], 07 augusti. <https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-30)
- Theander, K. (2012). Fortfarande lite tagen av gårdagens #historieätarna Värst var avkoket från bäverns analkörtel, sen hönan fylld med småfåglar o bältessoppa. [Twitter], 14 december. <https://twitter.com/pontusberg/status/279542819004239872> (hämtad 2015-04-30)

Övriga internetkällor

Sveriges Television AB. (2015). Om Historieätarna. <http://www.svt.se/historieatarna/se-program/tabla/> (hämtad 2015-04-15)

TV-källor

Fear Factor Moments (2013) [youtube video]. Fear Factor. https://www.youtube.com/watch?v=zc6_UCgd4KU (hämtad 2015-04-29)

Historieätarna (2012). 1920-talet [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 06 december.

Historieätarna (2012). 1970-talet [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 22 november.

Historieätarna (2012). Beredskapstiden [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 20 december.

Historieätarna (2012). Frihetstiden [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 13 december.

Historieätarna (2012). Oskariansk tid [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 29 november.

Historieätarna (2012). Stormaktstiden [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 15 november.

Historieätarna (2014). 1930-talet [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 22 december.

Historieätarna (2014). 1960-talet [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 24 november.

Historieätarna (2014). 1980-talet [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 8 december.

Historieätarna (2014). Nationalromantiken [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 1 december.

Historieätarna (2014). Romantiken [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 17 november.

Historieätarna (2014). Vasatiden [TV-program]. Sveriges Television, SVT, 15 december.

Jackass-The Vomlet (2012) [youtube video]. Kanokpol Seejui. <https://www.youtube.com/watch?v=KOEhurbZ9Qc> (hämtad 2015-04-29)

Tidningsartiklar

- Andersson, Jan. (2014). Producenten försvarar Historieätarna. Göteborgs-Posten. 16 december. <http://www.gp.se/kulturnoje/1.2576636-producenten-forsvarar-historieatarna> (hämtad 2015-04-24)
- Elfström, Josefine. (2014). Smaskigaste mat-historierna. Expressen. 02 december. (hämtad via Retriever 2015-03-25)
- Haldert, Sara. (2014). Empatiskola med Lundgren och Haag i Historieätarna. Göteborgs-Posten. 17 november. (hämtad via Retriever 2015-03-25)
- Lillemägi, David & Thunborg, Peter. (2014). "Historieätarna" - så blev serien en succé. Expressen. 16 december. <http://www.expressen.se/noje/historieatarna---sa-blev-serien-en-succe/> (hämtad 2015-04-24)
- Lindström, Therese. (2012a). Haag och Lundgren äter sig genom historien. Länstidningen Östersund. 09 november. (hämtad via Retriever 2015-03-25)
- Lindström, Therese. (2012b). De äter sig genom svensk historia. Sölvesborgs-Tidningen. 16 november. (hämtad via Retriever 2015-03-25)
- Schreiber, Johanna. (2014). "Jag gillar att väcka folks känslor genom skratt". Svensk Damtidning. 08 januari. (hämtad via Retriever 2015-03-25)
- Valsinger, Christel. (2014). Roligast är det med korsetter och kjolstativ!. Hemmets Veckotidning. 10 november. (hämtad via Retriever 2015-03-25)

Litteratur

- Agnew, Vanessa. (2007). *History's Affective Turn: Historical Reenactment and Its Work in the Present. Rethinking history: the journal a theory and practice*. London: Routledge. Vol 11, No 3, ss. 299-312 [Elektronisk resurs]
- Arrow, Michelle. (2013). 'I just feel it's important to know exactly what he went through': in their footsteps and the role of emotions in Australian television history. *Historical Journal of Film, Radio and Television*. Vol 33, No 4, ss. 594-611 [Elektronisk resurs]
- Baer, Alejandro. (2001). Consuming history and memory through mass media products. *European Journal of Cultural Studies*. London: Sage Publications. Vol 4, No 4, ss. 491-501 [Elektronisk resurs]
- Beck, Ulrich (2000). *Risksamhället: På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos
- Brewer, John. (2010). Reenactment and Neo-Realism. I McCalman, Iain. & Pickering, Paul A. (red.). *Historical reenactment: From realism to the affective turn*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [Elektronisk resurs]
- Collingwood, Robin George (1993). *The idea of history*. Rev. ed., with lectures 1926-1928 Oxford: Clarendon Press
- Cook, Alexander. (2004). *The Use and Abuse of Historical Reenactment: Thoughts on Recent Trends in Public History. Criticism*. Wayne State University Press. Vol 46, No 3, ss. 487-496 [Elektronisk resurs]
- Douglas, Mary (1997). *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa
- During, Simon. (2010). Mimic Toil: Eighteenth-Century Preconditions for the Modern Historical Reenactment. I McCalman, Iain. & Pickering, Paul A. (red.). *Historical reenactment: From realism to the affective turn*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [Elektronisk resurs]
- Edgerton, Gary R. (2001). Introduction: Television as Historian: A Different Kind og History Altogether. I Edgerton, Gary R. & Rollins, Peter C (red.). *Television histories: shaping collective memory in the media age*. Lexington, Ky.: University Press of Kentucky
- Elias, Norbert (1978). *Über den Prozess der Zivilisation: soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*. Bd 1, *Wandlungen des Verhaltens in den weltlichen Oberschichten des Abendlandes*. Ulm: Suhrkamp Taschenbuch Verlag

- Fay, Brian (1996). *Contemporary philosophy of social science: a multicultural approach*. Cambridge, Mass: Blackwell
- Gapps, Stephen. (2007). *Adventures in The Colony: Big Brother Meets Survivor in Period Costume*. *Film & History: An Interdisciplinary Journal of Film and Television Studies*. Wayne State University Press. Vol 37, No 1, ss. 67-72 [Elektronisk resurs]
- Gapps, Stephen. (2010). *On Being a Mobile Monument: Historical Reenactments and Commemorations*. I McCalman, Iain. & Pickering, Paul A. (red.). *Historical reenactment: From realism to the affective turn*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [Elektronisk resurs]
- Gottschalk, Simon. (2008). *All you can eat: sociological reflections on food in the hypermodern era*. I Rubin, Lawrence C. (red.). *Food for thought: essays on eating and culture*. Jefferson, N.C.: McFarland
- Gray, Ann & Bell, Erin (2013). *History on television*. London: Routledge
- Greene, Carlita. (2008). *Shopping for what never was: the rhetoric of food, social style and nostalgia*. I Rubin, Lawrence C. (red.). *Food for thought: essays on eating and culture*. Jefferson, N.C.: McFarland
- Gustafsson Reinius, Lotten (2002). *Den förtrollade zonen: lekar med tid, rum och identitet under Medeltidsveckan på Gotland*. Diss. Stockholm: Univ., 2002
- Handler, Richard & Saxton, William (1988). *Dyssimulation: Reflexivity, Narrative, and the Quest for Authenticity in "Living History"*. *Cultural Anthropology*. Vol 3, No 3, ss. 242–260 [Elektronisk resurs]
- Hill, Annette (2007). *Restyling factual TV: audiences and news, documentary and reality genres*. Abingdon, [England]: Routledge [Elektronisk resurs]
- Hughes, Catherine. (2011). *Is that real? an exploration of what is real in a performance based on history*. I Magelssen, Scott & Justice-Malloy, Rhona. (red.). *Enacting history*. Tuscaloosa: University of Alabama Press
- Hunt, Stephen J. (2007). *Acting the part: 'living history' as a serious leisure pursuit*. *Leisure Studies*. London: Routledge. Vol 23, No 4, ss. 387-403 [Elektronisk resurs]
- Högberg, Anders & Kihlström, Håkan (red.) (2005). *Medeltid på tevetid: en dokusåpas historiedidaktik*. Malmö: Malmö Kulturmiljö
- Illich, Ivan (red.) (1977). *Disabling professions*. London: Boyars
- Kansteiner, Wulf (2003). *Entertaining Catastrophe: The Reinvention of the Holocaust in the Television of the Federal Republic of Germany*. *New German Critique*. Vol 90, ss. 135–162 [Elektronisk resurs]
- Knudsen, Britta Timm (2011). *Deportation Day: Live History Lesson*. *Museum International*. Vol 63, No 1-2, ss. 109–118 [Elektronisk resurs]

- Knudsen, Britta Timm & Waade, Anne Marit (red.) (2010). *Re-investing authenticity: tourism, place and emotions*. Bristol: Channel View
- Korol-Evans, Kimberly T. (2011). *Dinner: impossible - "medieval mayhem" at the Maryland Renaissance Festival*. I Magelssen, Scott & Justice-Malloy, Rhona. (red.). *Enacting history*. Tuscaloosa: University of Alabama Press
- LaMarre, Heather L. & Landreville, Kristen D. (2009). *When is Fiction as Good as Fact? Comparing the Influence of Documentary and Historical Reenactment Films on Engagement, Affect, Issue Interest, and Learning*. *Communication and Society*. Routledge. Vol 12, No 4, ss. 537–555 [Elektronisk resurs]
- Lamb, Jonathan. (2008). *Historical Re-enactment, Extremity, and Passion*. *The Eighteenth Century*. Vol 49, No 3, ss. 239-250 [Elektronisk resurs]
- Lisus, Nicola A. & Ericson, Richard V. (1995). *Misplacing Memory: The Effect of Television Format on Holocaust Remembrance*. *The British Journal of Sociology*. Vol 46, No 1, ss. 1-19 [Elektronisk resurs]
- Loughnan, Steve, Brock, Bastian & Haslam, Nick. (2014). *The Psychology of Eating Animals*. Sage publications [Elektronisk resurs]
- Magelssen, Scott. (2011). *Introduction*. I Magelssen, Scott & Justice-Malloy, Rhona. (red.). *Enacting history*. Tuscaloosa: University of Alabama Press
- Malamud, Randy (2012). *An introduction to animals and visual culture*. Basingstoke: Palgrave
- Macmillan
- McCalman, Iain. & Pickering, Paul A. (2010). *Introduction: From Realism to the Affective Turn: An Agenda*. I McCalman, Iain. & Pickering, Paul A. (red.). *Historical reenactment: From realism to the affective turn*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [Elektronisk resurs]
- McCalman, Iain. (2004). *The Little Ship of Horrors: Reenacting Extreme History*. *Criticism*. Vol 46, No 3, ss 477-486 [Elektronisk resurs]
- McCarthy, Patrick (2014). *"Living history" as the "real thing": a comparative analysis of the modern mountain man rendezvous, renaissance fairs, and civil war reenactments*. *ETC: A Review of General Semantics*. Vol 71, No 2, ss. 106-123 [Elektronisk resurs]
- McElroy, Ruth & Williams, Rebecca (2011). *The appeal of the past in historical reality television*. *Media History*. Vol 17, No 1, ss. 79-96 [Elektronisk resurs]
- McMullen, Melissa (2014). *The Old West of Old Town. Understanding Visual Simulacra as a Means of Staged Authenticity*. *Cultural Studies Critical Methodologies*. SAGE Publications. Vol 14, No 3, ss. 260-268 [Elektronisk resurs]
- Menninghaus, Winfried (1999). *Ekel: Theorie und Geschichte einer starken Empfindung*. 1. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp

- Peters, John Durham (1999). *Speaking into the air: a history of the idea of communication*. Chicago, Ill.: University of Chicago Press
- Rubeking, Bridget & Lang, Annie. (2014). Captivated and Gressed Out: An Examination of Processing Core and Sociomoral Disgusts in Entertainment Media. *Journal of Communication*. Vol 64, No 3, ss. 543-565 [Elektronisk resurs]
- Rubin, Lawrence C. (2008). Introduction. I Rubin, Lawrence C. (red.). *Food for thought: essays on eating and culture*. Jefferson, N.C.: McFarland
- Schwarz, Anja. (2010). Just As It Would Have Been in 1861': Stuttering Colonial Beginnings in ABC's Outback House. I McCalman, Iain. & Pickering, Paul A. (red.). *Historical reenactment: From realism to the affective turn*. Basingstoke: Palgrave Macmillan [Elektronisk resurs]
- Stivers, Richard (1999). *Technology as magic: the triumph of the irrational*. New York: Continuum
- Vanderstel, David G. (1989) Humanizing The Past: The Revitalization Of The History Museum. *Journal of American Culture*. Vol 12, No 2, ss. 19-25 [Elektronisk resurs]
- Veyne, Paul (1990). *Geschichtsschreibung: und was sie nicht ist*. 1. Aufl. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Wahlberg, Malin. (2013). Adventures in murky waters: The enactment and commemoration of Kon-Tiki. *Journal of Scandinavian Cinema*. Vol 3, No 2, ss. 141-149 [Elektronisk resurs]
- Wang, Ning. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*. Pergamon. Vol 26, No 2, ss. 349-370 [Elektronisk resurs]
- Østbye, Helge, Knapskog, Karl, Helland, Knut & Larsen, Leif Ove (2004). *Metodbok för medievetenskap*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi
-
-

Bilagor

Bilaga 1: Programöversikt

Säsong 1 (2012)

Avsnitt 1: Stormaktstiden (15 november)

Avsnitt 2: Oskariansk tid (29 november)

Avsnitt 3: 1970-talet (22 november)

Avsnitt 4: 1920-talet (06 december)

Avsnitt 5: Frihetstiden (13 december)

Avsnitt 6: Beredskapstiden (20 december)

Julspecial (26 december)

Säsong 2 (2014)

Avsnitt 1: Romantiken (17 november)

Avsnitt 2: 1960-talet (24 november)

Avsnitt 3: Nationalromantiken (01 december)

Avsnitt 4: 1980-talet (08 december)

Avsnitt 5: Vasatiden (15 december)

Avsnitt 6: 1930-talet (22 december)

Sammanfattning av säsong 1 och 2 (29 december 2014)

Bilaga 2: Samtliga källor till läsarkommentarerna

Facebook:

<https://sv-se.facebook.com/Historieatarna> (hämtad 2015-04-14)

Twitter:

<https://twitter.com/historieatarna> (hämtad 2015-04-14)

<https://twitter.com/hashtag/historieätarna> (hämtad 2015-04-14)

<https://twitter.com/search?f=realtime&q=historieätarna%20usch&src=typd> (hämtad 2015-04-20)

Youtube:

<https://www.youtube.com/watch?v=zsdRtyCqsVI> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=29k4V7xipC8> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=aDqIKSeBn9I> (hämtad 2015-04-14)

https://www.youtube.com/watch?v=3e9_FfVY8og (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=KJ-FHiZJAlk> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=2m6Y5vlm9Ec> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=1T-00no-7Xc> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=CUvECYp7MSc> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=US47tTkPbSQ> (hämtad 2015-04-14)

https://www.youtube.com/watch?v=QBs_wuCh55g (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=mpOwaAlvVTY> (hämtad 2015-04-14)

https://www.youtube.com/watch?v=363_jYYNiWQ (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=G0ualADPgmK> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=jPpW9S7kRrI> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=dFAfZLpM1Ug> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=AAGKNoHyNwE> (hämtad 2015-04-14)

<https://www.youtube.com/watch?v=UZeTHx9pGW0> (hämtad 2015-04-14)

Bloggar:

<https://www.gamereactor.se/blog/Petter/800204/> (hämtad 2015-04-14)

<http://kurekureblogg.se/tag/historieatarna/> (hämtad 2015-04-14)

<http://blogg.svenskakyrkan.se/vandravagen/2015/02/28/kristen-tro-ar-historieatarna-fast-tvartom/> (hämtad 2015-04-14)

<http://pekan.blogg.se/2014/december/historieatarna.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://blogg.101ideer.se/pysselliv/tag/historieatarna/> (hämtad 2015-04-14)

<http://coolmamsan.bloggo.nu/Minskad-stress/#comments> (hämtad 2015-04-14)

<http://blog.liu.se/jacobpackalenrosberg/2015/01/06/vasatiden-med-historieatarna-vilket-toppen-program/> (hämtad 2015-04-14)

<http://thunmanstvblogg.blogspot.se/2013/04/historieatarna-ger-oss-ett-smakprov-pa.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://www.jamtli.com/7715.tidstypiskt.html?visainlagg=6903&action=read> (hämtad 2015-04-14)

<http://nouw.com/ronjaemma/historieatarna-16654137> (hämtad 2015-04-14)

<http://skattkistan.blogg.se/2015/january/historieatarna-femtioalet-2.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://wallenmalin.devote.se/blogs/29439527/historieaumlarna.htm> (hämtad 2015-04-14)

<http://fulskratt.blogspot.se/2015/01/historieatarna-fanfiction-del-3.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://www.kickisblogg.se/aktuellt/2012/11/rekommenderar-verkligen-historieatarna-pa-svt1/> (hämtad 2015-04-14)

<http://bakemyday.se/nya-hysteriska-programmet-historieatarna-och-ett-litet-snack-med-lottalundgren-och-erik-haag/> (hämtad 2015-04-14)

<http://blogg.djungeltrumman.se/kulturarbete/historieatarna/> (hämtad 2015-04-14)

<http://historia-cck.blogspot.se/2012/12/varfor-ar-historieatarna-sa-bra.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://theswedishhistoryblog.blogspot.se/2014/11/sasong-2-av-historieatarna.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://sarahlinnealarsson.blogg.se/2012/november/historieatarna.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://sofiabakar.blogspot.se/2014/12/i-love-historieatarna.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://patriksplanalto.blogg.se/2014/december/nyarsafton-forbereds-i-koket-och-tankar-om-folkhemmet-ekar.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://niniworld-blog.blogspot.se/2014/11/historeatarnas-60-tal.html> (hämtad 2015-04-14)

<http://www.ikaramel.se/20-talet-kom-och-tog-mig/> (hämtad 2015-04-14)

Publikationer från Medie- och kommunikationsvetenskap Lunds universitet

Beställning och aktuella priser på: www.lu.se/media-tryck/bokfoersaljning
Böckerna levereras mot faktura.

Lund Studies in Media and Communication (ISSN 1104-4330)

- 4 Åsa Thelander, *En resa till naturen på reklamens villkor*
216 sidor ISBN 91-7267-125-4 (ak. avh. 2002)
- 5 Ulrika Sjöberg, *Screen Rites: A study of Swedish young people's use and meaningmaking of screen-based media in everyday life* 314 sidor ISBN 91-7267-128-9 (ak. avh. 2002)
- 6 Charlotte Simonsson, *Den kommunikativa utmaningen: En studie av kommunikationen mellan chef och medarbetare i en modern organisation*
272 sidor ISBN 91-7267-131-9 (ak. avh. 2002)
- 7 Mats Heide, *Intranät – en ny arena för kommunikation och lärande*
244 sidor ISBN 91-7267-130-0 (ak. avh. 2002)
- 8 Helena Sandberg, *Medier & fetma: En analys av vikt*
297 sidor ISBN 91-7267-170-X (ak. avh. 2004)
- 9 Michael Karlsson, *Nätjournalistik – En explorativ fallstudie av digitala mediers karaktärsdrag på fyra svenska nyhetssajter*
240 sidor ISBN: 91-7267-212-9 (ak. avh. 2006)
- 10 Jakob Svensson, *Kommunikation Medborgarskap och Deltagardemokrati – En studie av medborgarutskotten i Helsingborg*
302 sidor ISBN 978-91-628-7512-1 (ak. avh. 2008)
- 11 Malin Nilsson, *Att förklara människan – Diskurser i populärvetenskapliga tv-program*
252 sidor ISBN 91-7267-296-X (ak. avh. 2009)
- 12 Michael Krona, *Från orsak till verkan – Berättarstrategier i Sveriges Televisions inrikespolitiska nyhetsförmedling 1978-2005*
305 sidor ISBN 978-91-628-7876-4 (ak. avh. 2009)
- 13 Sara Hamquist, *Dagspress, sport och doping – Mediaskandaler i ett samtida Sverige* 250 sidor ISBN 978-91-628-7979-2 (ak. avh. 2009)
- 14 Inger Larsson, *Att bygga broar över kulturgränser – Om svenskars kommunikation med icke-svenskar* 231 sidor ISBN 91-7267-312-5 (ak. avh. 2010)
- 15 Marja Åkerström, *Den kosmetiska demokratin – En studie av den politiska diskursiva praktiken i Sjöbo och Ystad* 261 sidor ISBN 91-7267-324-9 (ak. avh. 2010)
- 16 Veselinka Möllerström, *Malmös omvandling från arbetarstad till kunskapsstad – En diskursanalytisk studie av Malmös förnyelse*
243 sidor ISBN 978-91-7473-171-2 (ak. avh. 2011)
- 17 Tina Askanius, *Radical Online Video – YouTube, video activism and social movement media practices* 260 sidor ISBN 978-91-7473-393-8 (ak. avh. 2012)

Media and Communication Studies Research Reports (ISSN 1404-2649)

- 1998:1 Linderholm, Inger *Miljöanpassad trafik i Vetlanda kommun: En första utvärdering av ett informationsprojekt om förbättrat trafikbeteende till förmån för miljön, på uppdrag av Vägverket* 104 sidor ISBN 91-89078-50-0
- 1999:1 Linderholm, Inger *Själv Säker 1996, 1997 och 1998: En utvärdering av tre års trafiksäkerhetskampanj riktad till unga trafikanter i Skaraborgs län* 54 sidor ISBN 91-89078-73-X
- 1999:2 Jarlbro, Gunilla *Miljöanpassad trafik i Vetlanda kommun: En andra utvärdering av ett Community Intervention-projekt på uppdrag av Vägverket* 51 sidor ISBN 91-89078-90-X
- 2000:1 Jarlbro, Gunilla *Miljöanpassad trafik i Vetlanda kommun: En tredje utvärdering av ett Community Intervention-projekt på uppdrag av Vägverket* 42 sidor ISBN 91-7267-023-1
- 2001:1 Palm, Lars *Istället för höjda bensinskatter? En analys av projektet "Miljöanpassad trafik i Vetland"* 50 sidor ISBN 91-7267-104-1
- 2001:2 Palm, Lars & Marja Åkerström *Vem utmanade vem? En utvärdering av projektet "Utmanarkommunerna"* 56 sidor ISBN 91-72667-106-8
- 2001:3 Jarlbro, Gunilla *Forskning om miljö och massmedier: En forskningsöversikt* 35 sidor ISBN 91-7267-112-2
- 2003:1 Jarlbro, Gunilla *Manliga snillen och tokiga feminister: En analys av mediernas rapportering kring tillsättningen av professuren i historia vid Lunds universitet våren 2002* 35 sidor ISBN 91-7267-145-9
- 2004:1 Jarlbro, Gunilla *Mellan tonårssyfleri och prisvärda lädviner: En analys av pressens rapportering av alkohol första halvåret 1995, 1998 och 2003* 45 sidor ISBN 91-7267-172-6
- 2004:2 Olsson, Tobias *Oundgängliga resurser: Om medier, IKT och lärande bland partipolitiskt aktiva ungdomar* 122 sidor ISBN 91-7267-176-9
- 2005:1 Olsson, Tobias *Alternativa resurser: Om medier, IKT och lärande bland ungdomar i alternativa rörelser* 122 sidor ISBN 91-7267-194-7
- 2006:1 Sandberg, Helena *"Välkommen till professor Godis" – En studie om reklam, ohälsosam mat och barn* 97 sidor ISBN 91-7267-223-4
- 2006:2 Ringfjord, Britt-Marie *"Fotboll är livet ☺" – En studie om fotbollstjejer och TV-sport* 142 sidor ISBN 91-7267-224-2
- 2007:1 Olsson, Tobias & Danielsson, Martin *Webbplatser som medborgarligena resurser – En explorativ studie av den politiska webben* 122 sidor ISBN 91-7267-228-5
- 2007:2 Rudefelt, Karin *Unga medborgares bloggande som demokratiskt deltagande* 104 sidor ISBN 91-7267-232-3

Media and Communication Studies Working Papers (ISSN 1404-2630)

- 1998:1 Bengtsson/Hjorth /Sandberg/Thelander *Möten på fältet: Kvalitativ metod i teori och praktik* 150 sidor ISBN 91-89078-34-9
- 1998:2 Jonsson, Pernilla & Lars Uhlin *Digital-TV: Inte bara ett och nollor. En mångdimensionell studie av digital-TV i allmänhetens intresse* 113 sidor ISBN 91-89078-41-1

- 1999:1 Sandberg, Helena & Åsa Thelander *När miljökrisen är här: Fallet Hallandsåsen – människors oro, deras upplevelser av myndigheters agerande och medias roll* 114 sidor ISBN 91-89078-71-3
- 1999:2 Åkerström, Marja *Internet och demokratin* 100 sidor ISBN 91-89078-86-1
- 1999:3 Sjöberg, Ulrika *I dataspelens värld: En studie om hur barn använder och upplever dataspel* 89 sidor ISBN 91-89078-98-5
- 2000:1 Heide, Mats *Metateorier och forskning om informationsteknik* 92 sidor ISBN 91-7267-005-3
- 2000:2 Jonsson, Pernilla & Lars Uhlin ... *och nu blir det digital-TV!: Vision och verklighet bland vanligt folk* 80 sidor ISBN 91-7267-016-9
- 2008:1 Jarlbro, Gunilla & Rübamen, Michael *Dissad och missad – Funktionshinder i Sveriges Television* 50 sidor ISBN 91-7267-253-6

Förtjänstfulla examensarbeten i MKV

- 2008:1 Charlotte Anderberg & Leo Eriksson *Kära doktorn... – En analys av genusrepresentationerna i sjukhusserierna Grey's Anatomy och House* 43 sidor ISBN 91-7267-253-6
- 2008:2 Henrique Norman & Fredrik Svensson *It's a Man's Man's Man's World – En studie av kvinnans gestaltning i svenska musikmagasin* 46 sidor ISBN 91-7267-277-3
- 2009:1 Jörgen Gotthardsson & Mikael Lahti *Snurr på interaktionen: Kommunikation, makt och miljö* 51 sidor ISBN 91-7267-297-8
- 2011:1 Jenny Hermansson & Louise Sallander *I evigt minne ljusst bevarad – En kvalitativ studie av minnesgrupper på Facebook* 46 sidor ISBN 91-7267-333-8
- 2014:1 Fredrik Miegel & Fredrik Schoug (red) *Uppsatsboken* 282 sidor ISBN 978-91-981614-0-3
- 2014:2 Gustav Persson *Protestens politiska plats – En kritisk diskursanalys av pressens rapportering från två protester i det offentliga rummet* 50 sidor ISBN 91-7267-361-3
- 2014:3 Ulrika Kjörling *SVT-folk och MMA-panik – Reproduktionen av kampsportsproblemet* 48 sidor ISBN 91-7267-362-1
- 2014:4 Karin Värnberg *Den långa vägen till Vita Huset – En kvalitativ textanalys av The Daily Shows bevakning av 2008 års amerikanska presidentval* 40 sidor ISBN 91-7267-363-X
- 2014:5 Emma Vigg & Ida Wallin *Normbrytande eller normbekräftande? – En kvalitativ innehållsanalys av TV-serien Girls ur ett genusperspektiv* 38 sidor ISBN 91-7267-364-8
- 2014:6 Maria Christensson *Uppkopplad och avtrubbad – Om hur vardagens medieanvändande påverkar den sociala responsiviteten* 53 sidor ISBN 91-7267-366-4
- 2014:7 Fredrik Edin *The Message is the Medium – Luffarsäkra bänkar ur ett ideologiskt perspektiv* 60 sidor ISBN 91-7267-371-0
- 2014:8 Sanna Friemer *"Du kan inte kallas hora utan anledning, inte när alla skriver det" – Unga tjejers identitetsskapande och upplevelser av trakasserier och näthat på sociala medier* 48 sidor ISBN 91-7267-372-9

- 2015:1 Josefin Waldenström och Tilda Wennerstål *#kämpamalmö – Mobilisering, reaktivitet, gemenskap*
48 sidor ISBN 978-91-7267-377-9
- 2015:2 Isa Chen *Ren mat, smutsig politik? – Medborgarengagemang i den naturliga matens namn* 49 sidor ISBN 978-91-7267-378-6
- 2015:3 Dag Torén *Mediakriget – En diskursteoretisk studie om demokrati, journalistik och social sammanhållning i en fragmenterad digital offentlighet*
69 sidor ISBN 978-91-7267-379-3
- 2015:4 Henrik Vilén *Spel på användarnas villkor – Datorspelet Counter-strike och dess omringande modifieringskultur*
46 sidor ISBN 978-91-7267-381-6
- 2015:5 Christine Sandal *Historia genom magen – Autenticitet och äckel i Historieätarna*
62 sidor ISBN 978-91-7267-382-3

Övrigt

Att skriva uppsats: Råd, anvisningar och bedömningskriterier inför uppsatsarbetet på MKV 203 och MKV 104 37 sidor ISBN 91-89078-49-7

